

TOEZICHTSRAPPORT

inzake de afwegingsprocessen van de AIVD met betrekking tot Mohammed B.

INHOUDSOPGAVE

1.	Inleiding	2
2.	Onderzoek van de Commissie	3
3.	Het onderzoek naar islamistisch terrorisme anno 2003/2004	6
3.1	De bestrijding van het islamistisch terrorisme in de 21 ^{ste} eeuw tot 2 november 2004	6
3.2	Het onderzoek naar de Hofstadgroep	8
4.	Beschikbare gegevens bij de AIVD	10
4.1	De gegevens met betrekking tot Mohammed B. waarover de AIVD vóór 2 november 2004 beschikte	10
4.2	Beschikbare gegevens over (be)dreigingen	14
5.	Typering van de rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep	17
5.1	Typering van de rol door de Minister van BZK c.q. de AIVD	17
5.2	Typering van de rol door de Commissie	18
5.3	Typering van de rol in de strafrechtelijke procedure	22
6.	Mate van aandacht voor Mohammed B. en gemaakte afwegingen	25
6.1	Mate van aandacht voor Mohammed B. en gemaakte afwegingen door de AIVD	25
6.2	Oordeel van de Commissie over de mate van aandacht voor Mohammed B. en gemaakte afwegingen	26
6.3	De zogenoemde lijst van 150	30
7.	Factoren die van invloed zijn geweest op het onderzoek van de AIVD naar de Hofstadgroep	33
7.1	Informatiehuishouding	33
7.2	Personele aangelegenheden	34
7.3	Samenwerking met de RID Amsterdam-Amstelland	36
7.4	Internetonderzoek	39
8.	Beantwoording van de onderzoeksvragen en overige bevindingen	41
8.1	Beantwoording van de onderzoeksvragen	41
8.2	Overige bevindingen	44
	Bijlage	46

Hoofdstuk 1: INLEIDING

In de ochtend van 2 november 2004 is in de Amsterdamse Linnaeusstraat de Nederlandse regisseur, televisiemaker, columnist en opiniemaker Theo van Gogh op gruwelijke wijze vermoord. Tevens zijn omstanders door rondvliegende kogels geraakt en heeft de dader gericht geschoten op politieagenten. Mohammed B. is kort na deze gebeurtenissen als verdachte aangehouden en op 26 juli 2005 veroordeeld tot een levenslange gevangenisstraf.¹

Op de dag van de moord heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) in een brief aan de Tweede Kamer meegedeeld dat Mohammed B.

“naar voren is gekomen in lopende onderzoeken van de AIVD naar andere personen. De daaruit beschikbare informatie gaf geen aanleiding te veronderstellen dat hij voorbereidingen trof voor gewelddadige acties.”²

Het gegeven dat Mohammed B. geen onbekende was voor de AIVD heeft vele vragen doen rijzen in het politieke en publieke domein. De Minister van BZK heeft op de meeste vragen een antwoord gegeven.³

Tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen in de Tweede Kamer op 22 september 2005 heeft de Minister-president toegezegd dat het parlement een brief zal ontvangen waarin op de gebeurtenissen wordt teruggeblikt.⁴ Dit heeft geleid tot een interne evaluatie, waarvan het resultaat is neergelegd in de brief van de Minister van BZK aan de Tweede Kamer d.d. 18 december 2006.⁵

Verskillende Tweede Kamer-leden hebben hun twijfels geuit over de gedegenheid van die interne evaluatie.⁶ Het gebrek aan zelfkritiek, het verschil in typering van de rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep door de Minister van BZK c.q. de AIVD enerzijds en de rechtbank Rotterdam anderzijds en het ontbreken van antwoorden op enkele vragen, maakten dat er in het parlement behoefte bestond aan een onafhankelijk onderzoek. Op instigatie van de Tweede Kamer heeft de Minister van BZK de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (verder: de Commissie) gevraagd dit onderzoek uit te voeren. De Commissie heeft daar positief op geantwoord. Het resultaat van het onderzoek van de Commissie wordt in onderhavig rapport gepresenteerd.

¹ Rechtbank Amsterdam 26 juli 2005, *LJN-nummer* AU0025. Het Openbaar Ministerie en Mohammed B. zijn niet tegen de uitspraak in hoger beroep gegaan, waardoor de uitspraak onherroepelijk is geworden.

² *Kamerstukken II* 2004/05, 29 854, nr. 1, p. 2.

³ Zie *Kamerstukken* 29 854.

⁴ *Algemene politieke beschouwingen II*, 22 september 2005, p. 3-152.

⁵ *Kamerstukken II* 2006/07, 29 854, nr. 18.

⁶ *Kamerstukken II* 2006/07, 29 854, nr. 20.

Hoofdstuk 2: ONDERZOEK VAN DE COMMISSIE

Op 12 februari 2007 ontving de Commissie het schriftelijke verzoek van de Minister van BZK (**Bijlage**) om een onderzoek uit te voeren

“ter verificatie en validatie van de door mij richting de Tweede Kamer (inclusief de commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten) gepresenteerde afwegingsprocessen met betrekking tot de mate van aandacht van de AIVD voor Mohammed B. en zijn gedragingen, en van de door mij daaraan verbonden conclusie dat niet in redelijkheid kan worden gesteld dat de AIVD met betrekking tot Mohammed B. tot andere afwegingen had moeten komen.”

De toelichting van de Minister in de brief d.d. 12 februari 2007 en de kamerdebatten na de moord op Theo van Gogh laten zien dat alle in het debat aan de orde zijnde vragen zijn te herleiden tot een drietal centrale vragen.

De Commissie heeft op basis daarvan de volgende drie onderzoeksvragen geformuleerd:

- A. Over welke gegevens met betrekking tot Mohammed B. beschikte de AIVD vóór 2 november 2004?
- B. Heeft de AIVD de rol die Mohammed B. in de Hofstadgroep speelde juist getypeerd?
- C. Had de AIVD in redelijkheid tot andere afwegingen met betrekking tot de mate van aandacht voor Mohammed B. moeten komen?

De Commissie is gevraagd om te bekijken of de AIVD op basis van de vóór 2 november 2004 bij de AIVD beschikbare gegevens in redelijkheid tot de gemaakte afwegingen heeft kunnen komen. Na 2 november 2004 beschikbaar gekomen gegevens of informatie die een ander licht werpt op de eerder beschikbare gegevens heeft de Commissie niet in haar beoordeling betrokken, daar de AIVD vóór 2 november 2004 evenmin over die informatie beschikte.

De afwegingsprocessen met betrekking tot Mohammed B. moeten in de juiste context worden geplaatst om daarover een oordeel te kunnen vellen. De Commissie heeft derhalve niet alleen de afwegingsprocessen met betrekking tot Mohammed B. bestudeerd, maar heeft tevens gekeken naar het onderzoek van de AIVD naar de Hofstadgroep als geheel en naar de gekozen werkwijze en de taakopdracht op het gebied van terrorisme binnen de AIVD.

De onderzoeksopdracht van de Commissie behelst niet het doen van onderzoek naar de bewaking en beveiliging van Theo van Gogh. De Commissie heeft zich derhalve beperkt tot de vraag of bij de AIVD concrete informatie beschikbaar was over een op handen zijnde aanslag op Theo van Gogh (of anderszins) door Mohammed B. of (een ander persoon uit) de Hofstadgroep (zie paragraaf 4.2).⁷

Om het feitencomplex in kaart te brengen heeft de Commissie gebruikgemaakt van de volgende informatiebronnen:

- digitale informatiesystemen van de AIVD;
- documenten in de kluis en het archief van de AIVD;

⁷ Zie voor informatie over de inbedding van het nieuwe stelsel bewaken en beveiligen het rapport van de Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “*De AIVD in verandering*”, november 2004, p. 181-192.

- een door de AIVD samengesteld dossier⁸;
- documenten die op verzoek van de Commissie aan het dossier zijn toegevoegd;
- een na 2 november 2004 samengestelde tijdlijn van de Regionale Inlichtingendienst van het politiekorps Amsterdam-Amstelland (RID Amsterdam-Amstelland), inclusief bijbehorende documenten;
- digitaal informatiesysteem van de RID Amsterdam-Amstelland;
- een na 2 november 2004 samengestelde tijdlijn van het politiekorps Amsterdam-Amstelland;
- aantekeningen van het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD);
- 38 gesprekken met betrokkenen op leidinggevend en operationeel gebied van de AIVD, de RID Amsterdam-Amstelland, het politiekorps Amsterdam-Amstelland en het KLPD.

De Commissie heeft het onderzoek met het opstellen van het rapport afgerond op 19 december 2007. De Minister van BZK is conform artikel 79 lid 2 WIV 2002⁹ in de gelegenheid gesteld te reageren op de in het toezichtsrappport opgenomen bevindingen. De reactie van de Minister is op 29 januari 2008 door de Commissie ontvangen, waarna het toezichtsrappport op 13 februari 2008 is vastgesteld.

Het toezichtsrappport bevat geen geheime bijlage.

Het rapport is als volgt opgebouwd:

Hoofdstuk 3: Het onderzoek naar islamistisch terrorisme anno 2003/2004

In paragraaf 3.1 wordt een korte schets gegeven van de bestrijding van het islamistisch terrorisme in het begin van deze eeuw. Bij het uitkomen van dit rapport zijn sinds de gebeurtenissen op 2 november 2004 ruim drie jaren verstreken. Voor een beoordeling van de afwegingsprocessen vóór de moord op Theo van Gogh is het van belang om de feiten in het juiste historisch perspectief te plaatsen.

In paragraaf 3.2 wordt één van de onderzoeken op het gebied van contra-terrorisme uitgelicht, te weten het onderzoek naar de Hofstadgroep.

Hoofdstuk 4: Beschikbare gegevens bij de AIVD

In paragraaf 4.1 zet de Commissie uiteen over welke gegevens met betrekking tot Mohammed B. de AIVD beschikte vóór 2 november 2004. Om helderheid te verschaffen besteedt de Commissie op sommige plaatsen tevens aandacht aan de vraag over welke gegevens de AIVD niet beschikte.

Paragraaf 4.2 handelt over de vraag of de AIVD concrete kennis had van een ophanden zijnde aanslag (op Van Gogh of anderszins) door Mohammed B. dan wel (een ander persoon uit) de Hofstadgroep.

Hoofdstuk 5: Typering van de rol van Mohammed B.

In paragraaf 5.1 wordt gepresenteerd hoe de Minister van BZK c.q. de AIVD de rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep heeft getypeerd.

⁸ Het dossier is op 10 april 2007 door de AIVD aan de Commissie verstrekt.

⁹ Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten 2002 (WIV 2002).

De Commissie geeft in paragraaf 5.2 weer op welke wijze de rol van Mohammed B. naar haar oordeel op basis van de destijds beschikbare gegevens had moeten worden getypeerd.

In de strafrechtelijke procedure heeft de rechtbank Rotterdam de rol van Mohammed B. anders getypeerd dan de Minister van BZK c.q. de AIVD. Paragraaf 5.3 gaat in op dit verschil. De Commissie besteedt in deze paragraaf ook aandacht aan een overweging van het gerechtshof 's-Gravenhage in het hoger beroep tegen enkele medeverdachten van Mohammed B. in de Hofstadzaak.

Hoofdstuk 6: Mate van aandacht voor Mohammed B.

Paragraaf 6.1 handelt over de mate van aandacht die de AIVD heeft gegeven aan Mohammed B. en de motivering van de AIVD om niet meer aandacht aan Mohammed B. te geven.

In paragraaf 6.2 geeft de Commissie een oordeel over de gemaakte afwegingen.

Een manier om iemand aandacht te geven was het plaatsen van een persoon op de zogenoemde 'lijst van 150'. In het debat in de Tweede Kamer is meermalen de vraag aan de orde gekomen waarom Mohammed B. niet op deze lijst was geplaatst. Paragraaf 6.3 gaat in op dit onderwerp.

Hoofdstuk 7: Factoren die van invloed zijn geweest op het onderzoek naar de Hofstadgroep

In hoofdstuk 7 besteedt de Commissie aandacht aan enkele factoren die van invloed zijn geweest op het onderzoek naar de Hofstadgroep. Het gaat om de informatiehuishouding (paragraaf 7.1), enkele personele aangelegenheden (paragraaf 7.2), de samenwerking met de RID Amsterdam-Amstelland (paragraaf 7.3) en het internetonderzoek (paragraaf 7.4).

Hoofdstuk 8: Beantwoording van de onderzoeksvragen en overige bevindingen

De antwoorden op de onderzoeksvragen zijn in verschillende paragrafen in het onderzoeksrapport neergelegd. In paragraaf 8.1 worden de antwoorden samengebracht, zodat per onderzoeksvraag een volledig overzicht ontstaat.

Paragraaf 8.2 geeft een korte samenvatting van de overige bevindingen.

Hoofdstuk 3: HET ONDERZOEK NAAR ISLAMISTISCH TERRORISME ANNO 2003/2004

3.1 De bestrijding van het islamistisch terrorisme in de 21ste eeuw tot 2 november 2004

Na de grootschalige aanslagen in de Verenigde Staten in september 2001, met duizenden doden tot gevolg, is de bestrijding van het islamistisch terrorisme hoog op de politieke agenda komen te staan.

Reeds voor de aanslagen in de Verenigde Staten was het islamistisch terrorisme één van de onderzoeksvelden van de AIVD. In de nota "Terrorisme aan het begin van de 21e eeuw" uit april 2001 schreef de Binnenlandse Veiligheidsdienst¹⁰:

"Wereldwijd is de dreiging die uitgaat van het religieus geïnspireerd terrorisme, met name gepleegd door radicale moslims, eveneens ernstig te nemen. De voorspelbaarheid van plaats en doelwit van deze terroristen is minder groot. De bestaande grensoverschrijdende contacten binnen transnationale netwerken van geestverwanten stelt hen in staat op de meest onverwachte plaatsen toe te slaan."¹¹

De AIVD heeft na 11 september 2001 een afdeling opgericht waarbinnen onderzoeken naar het islamistisch terrorisme zijn verenigd. Door middel van een interne herprioritering zijn capaciteit en middelen vrijgemaakt om het zogenoemde Centrum voor Islamistisch Terrorismen (CIT) snel na de aanslagen in de Verenigde Staten te kunnen opzetten. De doelstelling van het CIT was om zowel onderzoek te verrichten naar specifieke netwerken en personen als om onderzoek te doen naar fenomenen op het gebied van islamistisch terrorisme.

Onderzoek van de AIVD in 2002 liet zien dat de dreiging van het islamistisch terrorisme niet alleen steeds meer tegen het westen was gericht, maar dat de dreiging ook steeds meer van binnenuit kwam. Die ontwikkeling en de mogelijke gevolgen daarvan zijn door de AIVD beschreven in de nota "Rekrutering in Nederland voor de jihad" uit december 2002.

"Het feit dat de hier gevestigde mujahedeem in staat blijken om nieuwe personen voor de jihad te rekruteren, niet alleen onder de eerste generatie immigranten maar vooral ook onder de tweede generatie, betekent een verdere toename van de dreiging die uitgaat van het islamistisch terrorisme naar het westen. Een volgend stadium zou bereikt worden, wanneer in het westen opgegroeide moslims worden gerekruteerd, hier hun militaire en ideologische training ondergaan en Europa vervolgens ook als frontlinie gaan beschouwen, dat wil zeggen ter plaatse terroristische aanslagen gaan plegen. De eerste aanwijzingen daartoe dienen zich reeds aan."¹²

In dezelfde nota werd door de AIVD geconstateerd dat radicaliseringsprocessen niet los kunnen worden gezien van terrorisme. Het onderzoek naar radicaliseringstendensen als voorfase of voedingsbodemp van terroristische activiteiten is door teams buiten het CIT uitgevoerd.

¹⁰ De Binnenlandse Veiligheidsdienst is bij de inwerkingtreding van de WIV 2002 op 29 mei 2002 omgedoopt tot de AIVD.

¹¹ Binnenlandse Veiligheidsdienst, "Terrorisme aan het begin van de 21^e eeuw; dreigingsbeeld en positionering BVD", april 2001, gepubliceerd op www.aivd.nl, p. 27.

¹² Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst, "Rekrutering in Nederland voor de jihad. Van incident naar trend", december 2002, gepubliceerd op www.aivd.nl, p. 32.

De betrokkenheid van in Nederland opgegroeide en gerekruteerde jongeren bij het islamistisch terrorisme wordt onder meer kenbaar wanneer op 13 januari 2002 twee gerekruteerde jongens van Marokkaanse afkomst in Kashmir omkomen.¹³ Nadien werd vaker geconstateerd dat in Nederland opgegroeide personen naar het buitenland afreisden vanwege doelen die in verband konden worden gebracht met het islamistisch terrorisme, zoals de niet voltooide reis naar Tsjetsjenië van twee Marokkaanse jongens in januari 2003.¹⁴

De aanslagen op forensentreinen in Madrid op 11 maart 2004, die aan bijna 200 mensen het leven hebben gekost, toonden op pijnlijke wijze dat lokale netwerken bestaande uit in het westen opgegroeide personen inderdaad hun terroristische acties in het westen (kunnen) uitvoeren. De deelname van Spanje aan de strijd in Irak werd als belangrijk motief genoemd voor het plegen van de aanslagen in Madrid.¹⁵ Een soortgelijke aanslag in Nederland leek dan ook niet langer onvoorstelbaar, hetgeen een verdere intensivering van het onderzoek naar het islamistisch terrorisme noodzakelijk maakte. Net als na de aanslagen in de Verenigde Staten is na 11 maart 2004 intern met de personele capaciteit geschoven om zoveel mogelijk in de behoefte aan extra onderzoekscapaciteit voor het CIT te kunnen voorzien.

De werklast van de AIVD is sinds het begin van deze eeuw door enkele ontwikkelingen toegenomen.

De bestrijding van het terrorisme moet in internationale context worden bekeken en aangepakt, omdat veel terroristische organisaties in internationaal verband opereren. De uitbreiding van het onderzoek naar islamistisch terrorisme heeft dan ook gezorgd voor meer internationalisering van het inlichtingenwerk.

Daarnaast is de externe oriëntatie van de AIVD steeds groter geworden. De AIVD brengt meer producten uit om politiek en burger te informeren over het werk dat de dienst verricht¹⁶ en om de resultaten van zijn onderzoeken te presenteren¹⁷.

Ook de informatieverstrekking aan ketenpartners als het Openbaar Ministerie en de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) is sinds het begin van deze eeuw substantieel toegenomen. Werden in het jaar 2000 nog enkele tientallen ambtsberichten door de AIVD uitgebracht, in het jaar 2004 was dat aantal gestegen tot enkele honderden.¹⁸

De werklast van de AIVD is daarnaast verhoogd door de uitbreiding van het takenpakket. Bij de invoering van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten 2002 heeft de AIVD de nieuwe taak gekregen om onderzoek te doen betreffende andere landen (de zogenoemde Inlichtingentaak buitenland, art. 6 lid 2 sub d WIV 2002). In 2004 is de werklast daarnaast verhoogd nadat vooruitlopend op de wettelijke inbedding van de taak in het kader van het nieuwe stelsel voor bewaken en beveiligen reeds dreigingsmeldingen en -inschattingen zijn vervaardigd voorzover dat onder de destijds bestaande wettelijke taakomschrijving mogelijk was.¹⁹

¹³ Zie o.a. Jaarverslag AIVD 2002, gepubliceerd op www.aivd.nl, p. 21.

¹⁴ Zie o.a. Jaarverslag AIVD 2003, gepubliceerd op www.aivd.nl, p. 25.

¹⁵ Zie o.a. Jaarverslag AIVD 2004, gepubliceerd op www.aivd.nl, p. 17-18.

¹⁶ Gedacht kan worden aan de openbare jaarverslagen en jaarplannen.

¹⁷ Bijvoorbeeld de nota's genoemd onder de voetnoten 11 en 12.

¹⁸ Zie het Toezichtsrapport nr. 9a, inzake "het onderzoek van de Commissie van Toezicht naar de door de AIVD uitgebrachte ambtsberichten in de periode van januari 2004 tot oktober 2005", gepubliceerd op www.ctivd.nl.

¹⁹ De wetgeving is op 20 juni 2003 in de nota 'Nieuw stelsel Bewaken en Beveiligen' aangekondigd (*Kamerstukken II 2002/03*, 28 974, nr. 2, p 13) naar aanleiding van het rapport van de Commissie Feitenonderzoek Veiligheid en Beveiliging Pim Fortuyn (Commissie Van den Haak). Eind 2006 is de nieuwe taak in de wet verankerd (Stb. 2006, 574 d.d. 28 november 2007).

Na de aanslagen in de Verenigde Staten is de personele bezetting van de AIVD gestaag gegroeid. Dit heeft geleid tot een toename van ongeveer 100 medewerkers in 2002, ongeveer 30 medewerkers in 2003 en ruim 100 medewerkers in 2004. Het extra personeel is voor een relatief klein gedeelte ten goede gekomen aan het CIT. Tekorten die op andere taakvelden waren ontstaan naar aanleiding van de interne herprioriteringen na de aanslagen in de Verenigde Staten en Madrid werden eerst aangevuld en daarnaast diende de AIVD ook op andere terreinen te groeien om de verschillende taken van de AIVD naar behoren te kunnen (blijven) uitvoeren.

De moord op Theo van Gogh is gepleegd op 2 november 2004. Bij toeval is in dezelfde maand het vóór 2 november 2004 geschreven rapport van de Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD (Commissie Havermans) verschenen.²⁰ Eén van de belangrijke conclusies uit het rapport is dat de AIVD met de destijds beschikbare kwantiteit en kwaliteit van personeel en middelen niet kon voldoen aan de verwachtingen van politiek, bestuur, politie en andere betrokkenen. De Commissie Havermans achtte het noodzakelijk om de AIVD in kwantiteit en kwaliteit te laten groeien:

“Om alle taken op een verantwoorde en volwaardige manier te kunnen uitvoeren is het noodzakelijk de AIVD in kwantiteit en kwaliteit te laten groeien. Vooral ten aanzien van de A-taak en de D-taak dient op korte termijn een substantiële uitbreiding gerealiseerd te worden. Alleen op die manier kan ook in de toekomst worden voldaan aan gerechtvaardigde verwachtingen en kunnen relevante bedreigingen het hoofd worden geboden. De Commissie benadrukt dat een kwantitatieve groei van de AIVD gepaard moet gaan met een kwalitatieve ontwikkeling.”²¹

De substantiële personele uitbreiding van de AIVD, die met name naar aanleiding van de aanbevelingen van de Commissie Havermans in gang is gezet, heeft aldus pas plaatsgevonden ná de moord op Theo van Gogh.

De Commissie van Toezicht zal in paragraaf 7.2 ingaan op enkele personele aangelegenheden, waarbij duidelijk wordt dat het onderzoek naar de Hofstadgroep eveneens te kampen heeft gehad met een tekort aan personele capaciteit.

3.2 *Het onderzoek naar de Hofstadgroep*

Het Centrum voor Islamistisch Terrorisme (CIT) van de AIVD was onderverdeeld in meerdere teams. Eén van deze teams krijgt medio 2002 zicht op een groepje jongens in Amsterdam dat zich steeds radicaler gaat gedragen. Het onderzoek naar deze groep wordt langzaam aan opgestart. Medio 2003 constateert de AIVD een verhoogde activiteit binnen de groep en krijgt de AIVD steeds meer signalen van een ophanden zijnde aanslag. Deze signalen doen de AIVD besluiten om enkele ambtsberichten uit te brengen, waarna in oktober 2003 in opdracht van het Openbaar Ministerie vijf personen uit de groep – die vanaf dat moment de Hofstadgroep wordt genoemd – worden gearresteerd. Vanwege het ontbreken van concreet bewijs zijn vier personen binnen twee weken weer vrijgelaten, de vijfde persoon is Nederland uitgezet.

Door de operatie in oktober 2003 is de Hofstadgroep alert gemaakt op de aandacht van de AIVD voor hun groep. De groep wordt zeer veiligheidsbewust en gaat steeds heimelijker opereren. De informatiepositie van de AIVD raakt daardoor verzwakt.

²⁰ Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “*De AIVD in verandering*”, november 2004.

²¹ Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “*De AIVD in verandering*”, november 2004, p. 202.

In de loop van het jaar 2004 krijgt de AIVD weer meer zicht op de Hofstadgroep.

Het onderzoek van de Commissie vindt plaats naar aanleiding van de gebeurtenissen van 2 november 2004, waarbij één persoon uit de Hofstadgroep, Mohammed B., centraal staat. Het onderzoek naar de Hofstadgroep als geheel komt in het rapport slechts aan de orde, voorzover dat in het kader van de gemaakte afwegingen met betrekking tot Mohammed B. van belang is.

Hoofdstuk 4: BESCHIKBARE GEGEVENS BIJ DE AIVD

4.1 *De gegevens met betrekking tot Mohammed B. waarover de AIVD vóór 2 november 2004 beschikte*

De informatie over Mohammed B. is druppelsgewijs bij de AIVD binnengekomen. De Commissie stelt vast dat de AIVD geen persoonsdossier van Mohammed B. heeft gemaakt, waarin alle over hem bij de AIVD beschikbare gegevens op een geordende en overzichtelijke manier zijn samengebracht.

Van Mohammed B. bestond wel een P(ersoons)-kaart in het digitale archiveringsstelsel van de AIVD. Deze P-kaart bood evenwel geen andere functionaliteit dan het relateren van documenten aan zijn persoon. Om kennis te nemen van de beschikbare gegevens over hem zouden alle documenten per stuk moeten worden geopend en zou in de documenten moeten worden gezocht naar de relevante passage(s). Deze P-kaart was geen persoonsdossier om (de ontwikkeling van) de persoon te kunnen analyseren. Het bood bijvoorbeeld niet de mogelijkheid om alleen de relevante passages uit alle documenten overzichtelijk en systematisch samen te brengen, om opmerkingen en vraagpunten te plaatsen bij de beschikbaar gekomen gegevens en om verbanden te leggen tussen verschillende gebeurtenissen. De Commissie heeft bovendien vastgesteld dat P-kaarten vaak niet waren bijgewerkt. Dit was ook bij de P-kaart van Mohammed B. het geval.

Om een overzicht te krijgen van de bij de AIVD beschikbare gegevens over Mohammed B. heeft de Commissie de vóór 2 november 2004 aanwezige informatie over Mohammed B. verzameld. Er zijn ongeveer 150 documenten aangetroffen waarin zijn naam, adres, telefoonnummer of een van zijn bijnamen staat vermeld. Verschillende documenten kunnen dezelfde informatie bevatten. Bijvoorbeeld indien een uitwerking van een telefoongesprek is weergegeven in een ambtsbericht. De ongeveer 150 documenten bevatten derhalve niet 150 op zichzelf staande gegevens.

De gegevens waarover de AIVD vóór 2 november 2004 beschikte schetsen het volgende beeld.

Huiskamerbijeenkomsten in de woning van Mohammed B.

Een groep mannen komt vanaf halverwege het jaar 2002 bijeen in de Marianne Philipsstraat 27 te Amsterdam. Eén van die mannen is Nouredine el F., die woonachtig is op het genoemde adres. Een naslag in het GBA-register naar dit adres in augustus 2002 leert de AIVD dat op het adres Mohammed B. staat ingeschreven. Deze Mohammed B. was op dat moment nog niet eerder naar voren gekomen in het onderzoek van de AIVD, ook niet als bewoner van de Marianne Philipsstraat 27.

In mei 2003 wordt bij de AIVD bekend dat Nouredine el F. is verhuisd. De AIVD beschikt over informatie dat ook na de verhuizing van Nouredine el F. bijeenkomsten in de Marianne Philipsstraat 27 blijven plaatsvinden. De groep komt daarnaast samen op andere plekken. De huurder van de woning wordt door de AIVD tot het najaar van 2003 aangeduid als 'een verder onbekende Mohammed'. Rond oktober 2003 komen – naast het GBA-uittreksel uit augustus 2002 – andere gegevens beschikbaar waaruit blijkt dat Mohammed B. de bewoner van de woning aan de Marianne Philipsstraat 27 is.

Verschaffen van onderdak

Verschillende personen uit de Hofstadgroep, onder andere Nouredine el F. en Redouan al I. ("de Syriër") die de AIVD als geestelijk leider van de groep beschouwt, vinden in de periode

van 2002 tot en met 2004 voor kortere of langere tijd onderdak in de woning aan de Marianne Philipsstraat 27 te Amsterdam.

Contacten met personen uit de Hofstadgroep

De AIVD beschikt over gegevens waaruit blijkt dat Mohammed B. vanaf de zomer van 2003 (naast de huiskamerbijeenkomsten) contact heeft met verschillende personen uit de Hofstadgroep. De beschikbare gegevens laten onder andere zien dat Mohammed B. en een ander persoon in oktober 2003 de eerdergenoemde "Syriër" hebben opgehaald uit Duitsland.

Melding over de radicalisering van Mohammed B.

In september 2003 komt bij de AIVD via de RID Amsterdam-Amstelland een melding binnen dat Mohammed B. de laatste tijd nogal is veranderd. Hij zou plotseling erg radicaal zijn geworden.

Een reis naar Denemarken

Uit de beschikbare informatie blijkt dat Mohammed B. in oktober 2003 in Denemarken is geweest. De AIVD beschikt niet over nadere gegevens van die reis (zoals exacte bestemming of doel van de reis). De Commissie vindt het opmerkelijk dat in een periode waarin de AIVD veel aandacht besteedde aan internationale contacten²², de AIVD geen onderzoek heeft gedaan naar de reis van Mohammed B. naar Denemarken.

Rondom de aanhoudingen van enkele personen uit de Hofstadgroep

In oktober 2003 worden vijf personen uit de Hofstadgroep aangehouden. Mohammed B. behoort niet tot die personen, maar zijn huis wordt doorzocht omdat de aangehouden personen daar vaak verblijven. Bij de doorzoeking van de woning wordt een martelaarstestament op naam van Nouredine el F. aangetroffen.

Een dag na de aanhoudingen zegt Mohammed B. in een telefoongesprek tegen Nouredine el F. dat Nouredine zich maar beter niet meer kan laten zien en dat het maar goed is dat Nouredine de documenten heeft meegenomen.

Vertalen/schrijven van de documenten "De ware Moslim" en "To catch a wolf"

In het voorjaar van 2004 krijgt de AIVD langs verschillende wegen de beschikking over een tweetal documenten: "De ware Moslim" en "To catch a wolf". Deze documenten zijn ondertekend met het pseudoniem Abu Zubair. In het voorjaar van 2004 krijgt de AIVD informatie ter beschikking dat Mohammed B. het pseudoniem Abu Zubair gebruikt. Ruim vier maanden later – in september 2004 – verneemt de AIVD dat een ander persoon zou schuilgaan achter het pseudoniem. De Commissie heeft vastgesteld dat de AIVD vóór 2 november 2004 niet heeft onderkend dat Mohammed B. de vertaler en schrijver was van respectievelijk "De ware Moslim" en "To catch a wolf".

Na de moord op Theo van Gogh is publiekelijk bekend geworden dat Mohammed B. het pseudoniem Abu Zubair gebruikte. Om de vraag te kunnen beantwoorden of de AIVD vóór 2 november 2004 op basis van de beschikbare gegevens had moeten weten dat Mohammed B. dezelfde persoon was als Abu Zubair heeft de Commissie de indicaties en contra-indicaties uit de bij de AIVD aanwezige informatie op een rij gezet. De Commissie trekt daaruit de conclusie dat de AIVD vanaf het voorjaar van 2004 had moeten weten dat Mohammed B. het pseudoniem Abu Zubair gebruikte en dat hij daarmee diende te worden

²² Bijvoorbeeld met Abdelhamid A. uit Spanje, zie *Kamerstukken II 2004/05*, 29 854, nr. 3, p. 22.

beschouwd als de vertaler van het document "De ware Moslim" en de schrijver van het document "To catch a wolf". De volgende overwegingen spelen daarbij een rol. De indicatie uit het voorjaar van 2004 dat Mohammed B. het pseudoniem Abu Zubair gebruikt vindt zijn oorsprong in een mededeling van een persoon uit de Hofstadgroep. Dat Mohammed B. geschriften vertaalt wordt bevestigd doordat de AIVD in de zomer van 2004 informatie krijgt dat Mohammed B. druk bezig is met het vertalen van een boek. In september 2004 koppelt een audiobewerker de naam "Mohamed" aan "Abu Zubaeyr". Daarnaast heeft een andere audiobewerker in oktober 2004 in twee tapuitwerkingen een verband gelegd tussen Mohammed B. en "Abu Alzubair/Alzoubair". Een jaar eerder - in september 2003 - had een audiobewerker eveneens gesproken over "een Mohamed (Abu Zubeir)" die contact had met de eerdergenoemde Syriër. Het is de Commissie ambtshalve bekend dat de AIVD zich ervan bewust is dat de (fonetische) schrijfwijze van Arabische namen niet altijd eenduidig is en dat de AIVD daar rekening mee houdt in zijn onderzoeken. De contra-indicatie uit september 2004 dat een ander persoon zou schuilgaan achter het pseudoniem vindt - in tegenstelling tot de indicatie uit het voorjaar van 2004 - zijn oorsprong in een mededeling van een persoon die niet tot de Hofstadgroep behoorde. De informatie wordt bovendien niet door andere gegevens bevestigd.²³

Voor de inhoud van de twee documenten wordt verwezen naar paragraaf 5.2.

De AIVD beschikte vóór 2 november 2004 over informatie dat de twee geschriften "De ware moslim" en "To catch a wolf", respectievelijk vertaald en geschreven door Mohammed B., zowel binnen als buiten de Hofstadgroep werden verspreid, onder meer via internet en e-mail.

Vóór 2 november 2004 beschikte de AIVD niet over andere documenten van de hand van Abu Zubair / Mohammed B. dan de twee hierboven genoemde documenten.

Typering van Mohammed B.

In het voorjaar van 2004 krijgt de AIVD over Mohammed B. de informatie dat hij zeer belangrijk is in het wereldje van de militante moslims en dat hij de nodige intellectuele bagage heeft.

Politiële gegevens over Mohammed B.

In april 2004 bekijkt een medewerker van de AIVD in het kader van het onderzoek naar de Hofstadgroep bij de Regionale Inlichtingendienst (RID) van het politiekorps Amsterdam-Amstelland of Mohammed B. voorkomt in de politieregisters. Het register bevat op dat moment drie nog openstaande zaken waar Mohammed B. bij is betrokken:

- Op 21 juni 2000 is Mohammed B. aangehouden in verband met openlijke geweldpleging (een vechtpartij in een café).
- Op 24 juni 2001 vertoont Mohammed B. een dreigende houding ten opzichte van politieagenten die een bezoek brengen aan het ouderlijk huis van Mohammed B.

²³ De Commissie heeft geconstateerd dat binnen de AIVD informatie beschikbaar is, waarin nog een derde persoon in beeld komt als mogelijke gebruiker van het pseudoniem Abu Zubair. Het is de stellige overtuiging van de Commissie dat deze contra-indicatie niet beschikbaar was bij het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep. Het gaat om zeer geheime informatie van een team dat onderzoek deed naar radicalisering. Deze informatie is niet vastgelegd in de digitale informatiesystemen van de AIVD, waardoor het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep niet automatisch kon beschikken over de gegevens. Geen van de gesprekspartners van de Commissie heeft deze contra-indicatie genoemd. De informatie wordt bovendien niet door andere informatie bevestigd.

- Op 4 juli 2001 steekt Mohammed B. met een mes in op een politieagent en gooit hij het mes naar een andere politieagent. Mohammed B. slaat en schopt de politieagenten.

De Commissie heeft vastgesteld dat deze informatie niet in de digitale informatiesystemen van de AIVD is opgeslagen. Het staat echter vast dat door een lid van het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep kennis is genomen van de informatie, waardoor de Commissie van oordeel is dat de informatie bij het team bekend heeft moeten zijn.

Op 2 mei 2004 wordt op verzoek van de AIVD Mohammed B. nogmaals door de RID Amsterdam-Amstelland nageslagen in de politieregisters. In een onderzoeksjournaal van de AIVD wordt vermeld dat Mohammed B. niet voorkomt met recente mutaties.

Na 2 mei 2004 is Mohammed B. niet meer op verzoek van de AIVD dan wel zelfstandig door de RID Amsterdam-Amstelland nageslagen in de politieregisters. De Commissie heeft vastgesteld dat op 3 mei 2004 een nieuwe mutatie in het politieregister is opgenomen, inhoudende dat Mohammed B. een medewerker van de Sociale Dienst heeft bedreigd. Deze informatie is niet beschikbaar gekomen bij de AIVD.

Typering van Mohammed B. door Nouredine el F.

In de zomer van 2004 reist Nouredine el F. met enkele andere personen naar Portugal. Na terugkeer in Nederland verklaart Nouredine el F. in een gesprek met het KLPD en de AIVD dat hij de laatste periode in Nederland heeft verbleven bij een goede vriend van hem, die hij 2 à 3 jaar kent. Deze vriend, genaamd Mohammed B., gelooft in de ideologie van Takfir en wil op jihad, naar Tsjetsjenië. Nouredine verklaart dat Mohammed B. veel in de Koran leest en veel videobanden over Tsjetsjenië bezit. Nouredine el F. noemt Mohammed B. gevaarlijk. Nouredine el F. zegt samen met Mohammed B. en enkele anderen een cursus bij "de Syriër" te hebben gevolgd. De cursus werd onder andere gegeven in de woning van Mohammed B. in Amsterdam. Volgens Nouredine el F. heeft "de Syriër" ook bij Mohammed B. overnacht. Over het martelaarstestament dat op naam staat van Nouredine el F. (zie hierboven) verklaart Nouredine el F. dat het testament is geschreven door Mohammed B. Tijdens het gesprek pleit Nouredine el F. zichzelf meerdere keren vrij. Hij verklaart bijvoorbeeld de ideologie van Takfir niet goed te vinden, hij zegt niet te denken in jihad en hij keurt de aanslagen in Madrid (11 maart 2004) af.

De Minister van BZK heeft in zijn brief d.d. 10 november 2004 aan de Tweede Kamer meegedeeld dat de AIVD de verklaring van Nouredine heeft beoordeeld als

"ongeloofwaardig, omdat de zegsman zelf bij de AIVD bekend is als zeer radicaal en redenen heeft om de aandacht van zichzelf weg te leiden en zichzelf vrij te pleiten door anderen te belasten. Bovendien leren ervaringen van de AIVD met het aanspreken van personen die deel uitmaken van radicaal-islamitische netwerken, dat vrijwel altijd ontwijkende en misleidende antwoorden worden gegeven."²⁴

De Commissie is van oordeel dat de AIVD op het moment dat Nouredine el F. de verklaring aflegde redelijkerwijs tot die beoordeling heeft kunnen komen.

De Commissie merkt echter op dat een gedeelte van de verklaring van Nouredine el F. over Mohammed B. wordt bevestigd in de op dat moment reeds beschikbare gegevens.²⁵ De Commissie is van oordeel dat de beoordeling van de AIVD dat informatie onbetrouwbaar is niet betekent dat deze informatie geheel terzijde moet worden geschoven. Het was goed

²⁴ Kamerstukken II 2004/05, 29 854, nr. 3, p. 29.

²⁵ Zie de eerder in paragraaf 4.1 opgesomde beschikbare gegevens over Mohammed B.

geweest indien de op dat moment als onbetrouwbaar gekwalificeerde informatie in een persoonsdossier van Mohammed B. was opgenomen, waardoor de waarde van de informatie op latere momenten kon worden heroverwogen.

Aanhouding van Mohammed B. in het openbaar vervoer

In september 2004 wordt Mohammed B. aangehouden, nadat hij zich agressief heeft gedragen tegenover politieagenten na zwartrijden in het openbaar vervoer. De AIVD heeft via de RID Amsterdam-Amstelland de beschikking gekregen over een kopie van de documenten die Mohammed B. op dat moment bij zich droeg, waaronder een lijst met telefoonnummers (o.a. van personen uit de Hofstadgroep), een los papiertje met het telefoonnummer van de leider van een terroristische organisatie in een ander land, een financieel overzicht met namen van personen uit de Hofstadgroep en hun maandelijkse inleg, een inboedellijst en aantekeningen voor een voordracht.

De RID Amsterdam-Amstelland heeft de AIVD aangeboden onderzoek te doen naar de beschikbaar gekomen documenten. Van dit aanbod is door de AIVD geen gebruik gemaakt.

De gang van zaken rond de aanhouding van Mohammed B. is door de RID Amsterdam-Amstelland gemeld aan de AIVD. Een latere melding van een buurtregisseur aan de RID Amsterdam-Amstelland dat bij hem alle alarmbellen zijn gaan rinkelen vanwege de geconstateerde verandering in het gedrag van Mohammed B., is niet meer door de RID aan de AIVD doorgegeven, omdat de RID van oordeel was dat de alarmerende feiten voldoende in de eerdere melding aan de AIVD naar voren waren gekomen.

In paragraaf 7.3 gaat de Commissie in op de samenwerking tussen de AIVD en de RID Amsterdam-Amstelland.

Betrokkenheid van Mohammed B. bij het islamitisch huwelijk van Nouredine el F.

In oktober 2004 treden Nouredine el F. en Malika C. in het (islamitisch) huwelijk. De AIVD beschikte vóór 2 november 2004 over gegevens dat Mohammed B. als een van de weinigen bij de huwelijksluiting aanwezig is geweest en dat hij degene is die het huwelijk heeft gesloten.

4.2 Beschikbare gegevens over (be)dreigingen

De Commissie heeft geen gegevens aangetroffen, waaruit kan worden afgeleid dat de AIVD concrete kennis (zoals doelwit, plaats of datum) had van een ophanden zijnde aanslag op Theo van Gogh (of anderszins) door Mohammed B. dan wel door (een ander persoon uit) de Hofstadgroep.

De Commissie heeft vastgesteld dat de AIVD vanaf oktober 2004 over aanwijzingen beschikte dat de Hofstadgroep “met iets bezig was”.

Ten eerste beschikte de AIVD vóór 2 november 2004 over informatie dat een persoon, die contact had met personen uit de Hofstadgroep, in een chatroom op internet had verkondigd dat er na de verkiezingen²⁶ een grote actie zou gaan plaatsvinden. De AIVD constateert in oktober 2004 dat waarschijnlijk dezelfde persoon op internet bedreigingen heeft geuit jegens Geert Wilders en Ayaan Hirsi Ali. Deze persoon is door het politiekorps Haaglanden in onderzoek genomen.

²⁶ N.B. Op 2 november 2004 werd in de Verenigde Staten een nieuwe president gekozen.

Daarnaast krijgt de AIVD eind oktober 2004 informatie beschikbaar dat enkele personen uit de Hofstadgroep alarmerende activiteiten verrichten, die duiden op de voorbereiding van een aanslag/aanslagen op een individu/individuen. Het is bij de AIVD niet bekend of Mohammed B. bij die activiteiten betrokken was.

Tot slot zijn enkele personen uit de Hofstadgroep rond september en oktober 2004 getrouwd of verloofd. De AIVD beschikt niet over gegevens dat Mohammed B. tot die personen behoort. Een toename van het aantal huwelijken in de Hofstadgroep was reeds eerder één van de redenen voor de AIVD om het onderzoek naar de groep te intensiveren. Het sluiten van een (islamitisch) huwelijk gold voor de AIVD als één van de aanwijzingen dat iemand zich in een vergevorderd stadium van het radicaliserings- en rekruteringsproces bevindt.

De signalen zorgen ervoor dat de AIVD eind oktober 2004 de intentie heeft om het onderzoek naar de Hofstadgroep enigszins te intensiveren. Voordat de AIVD tot de daadwerkelijke effectuering van de inzet van (nieuwe) bijzondere bevoegdheden kan overgaan is het 2 november 2004, de dag van de moord op Theo van Gogh.

De Commissie constateert dat de signalen die binnenkwamen er niet toe hebben geleid dat de AIVD de relevante Regionale Inlichtingendiensten van de politiekorpsen daarover heeft geïnformeerd, zodat de RID-en extra alert konden zijn op ontwikkelingen in hun regio. De Commissie vindt dat een gemiste kans om gebruik te maken van de oog- en oorfunctie van de RID-en in de regio's. Zie over de samenwerking tussen de AIVD en de RID Amsterdam-Amstelland ook paragraaf 7.3.

De signalen die in het najaar van 2004 werden ontvangen bevestigden bij de AIVD het beeld dat binnen de groep de bereidheid bestond om een (terroristische) aanslag te plegen. De signalen waren nog niet concreet, weshalve de AIVD geen ambtsbericht heeft uitgebracht aan de Landelijk Officier van Justitie (LOvJ) voor terrorismebestrijding.

Een jaar eerder, in oktober 2003, had de AIVD naar aanleiding van meer concrete signalen ambtsberichten uitgebracht over vijf personen uit de Hofstadgroep. De vijf personen zijn in opdracht van het Openbaar Ministerie aangehouden. Vier daarvan zijn binnen twee weken op vrije voeten gesteld. De vijfde persoon is in vreemdelingenbewaring genomen en Nederland uitgezet. Een dergelijke operatie heeft als neveneffect dat de informatiepositie van de AIVD tijdelijk verzwakt, omdat targets alert zijn gemaakt op de aandacht die naar hen uitgaat. De Commissie vindt dan ook dat de AIVD redelijkerwijs heeft kunnen besluiten om in het najaar van 2004 te wachten met de externe verstrekking van gegevens tot de dienst zou beschikken over meer concrete aanwijzingen over een ophanden zijnde aanslag, mede omdat de maatregelen die (kunnen) worden getroffen naar aanleiding van het uitbrengen van een ambtsbericht vergaande gevolgen kunnen hebben voor de betrokkenen.²⁷

De AIVD beschikte vóór 2 november 2004 over gegevens dat personen uit de Hofstadgroep van oordeel waren dat bepaalde publiek bekende personen de dood verdienden. De Commissie heeft geen gegevens bij de AIVD aangetroffen, waaruit blijkt dat Theo van Gogh tot die personen behoorde.

Ook Mohammed B. richtte zich in "To catch a wolf" in bedreigende woorden tot individuen, onder wie Wilders en Verdonk (zie paragraaf 5.2). Op bloeddorstige wijze richtte hij zich tot de koning van Marokko:

²⁷ De Commissie wijst op de politieke en publieke aandacht m.b.t. een politie-inval in september 2004 bij een Marokkaans gezin in de Bucheliusstraat te Utrecht. De AIVD had concrete aanwijzingen ontvangen dat in de woning explosief materiaal aanwezig was en had daarover een ambtsbericht aan de LOvJ uitgebracht. Na de inval bleek in de woning geen explosief materiaal aanwezig te zijn.

“Weet, (...), dat het mijn grootste wens is om te zien hoe jouw borstkas wordt opengescheurd en te zien hoe jouw rouwe kloppende hart uit je lichaam wordt gerukt en dan vervolgens te zien hoe de dood naar je rotte ziel grijpt om het onder je geschreeuw en tegenstribbeling naar de kerkers van de Hel te slepen. Weet dat het een kwestie van tijd is voordat de aarde je macht en koninkrijk opslokt.”²⁸

De AIVD was in 2004 bekend met bedreigingen tegen Theo van Gogh²⁹, maar beschikte vóór 2 november 2004 niet over gegevens waaruit een verband blijkt tussen de bedreigingen tegen Theo van Gogh en personen uit de Hofstadgroep, onder wie Mohammed B.

De Commissie merkt op dat een medewerker van de AIVD, die niet werkzaam was bij het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep, naast zijn eigenlijke werkzaamheden het internet afspeurde om te zien of daar voor de AIVD interessante informatie op verscheen. Hij kopieerde een groot aantal internetpagina's en zette deze onbewerkt in een archief op de harde schijf van zijn computer, waarna hij de pagina's kon bestuderen. Na 2 november 2004 heeft deze medewerker in de grote hoeveelheid onbewerkte en niet bestudeerde informatie een forumdiscussie aangetroffen, waarin wordt gevraagd of personen die de profeet uitschelden, zoals Hirsi Ali en Theo van Gogh, gedood moeten worden. Op het forum wordt geantwoord dat dit een verplichting is. Een persoon die in verband wordt gebracht met de Hofstadgroep (niet zijnde Mohammed B.), schrijft in reactie daarop dat dit “insha'Allah duidelijk zal zijn”. Omdat de forumdiscussie vóór 2 november 2004 niet uit de bulk van informatie naar boven is gekomen, is de Commissie van oordeel dat deze informatie vóór 2 november 2004 niet bij de AIVD bekend verondersteld moet worden.

In paragraaf 7.4 wordt ingegaan op het internetonderzoek door de AIVD.

²⁸ “*To catch a wolf*”, Abu Zubair (Mohammed B.), 2004.

²⁹ Hierover zijn in een tweetal dreigingsanalyses aan de Nationaal Coördinator Bewaken en Beveiligen van het Ministerie van Justitie terzijde opmerkingen gemaakt.

Hoofdstuk 5: TYPERING VAN DE ROL VAN MOHAMMED B. IN DE HOFSTADGROEP

5.1 *Typering van de rol door de Minister van BZK c.q. de AIVD*

In het debat naar aanleiding van de moord op Theo van Gogh heeft de Minister van BZK c.q. de AIVD verschillende terminologieën gebruikt om de rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep te typeren. Mohammed B. is door de Minister³⁰ gepositioneerd als:

- een minder bekend, secundair persoon;
- geen belangrijke actor / geen belangrijke speler / geen sleutelfiguur;
- een persoon die niet tot de kern van de Hofstadgroep behoorde, maar een persoon die rond de kern figureert;
- een persoon met een ondersteunende rol/een facilitator: hij wordt gebruikt door anderen omdat hij de beschikking heeft over een onderkomen en een auto;
- een persoon van wie geen concrete gewelddadige dreiging uitging;
- een persoon die geen voortrekkersrol in executieve zin had;
- een persoon die geen rekruteur of gerekruteerde voor de internationale gewelddadige jihad was;
- een persoon zonder centrale rol in het Hofstadnetwerk;
- een persoon ten aanzien van wie geen aanwijzingen aanwezig waren dat hij risicovol was.

De AIVD omschrijft Mohammed B. in het jaarverslag 2004 als een persoon die in de periferie van de Hofstadgroep verkeerde.³¹

De door de Minister van BZK c.q. de AIVD gebruikte terminologie is in het debat lange tijd niet nader gedefinieerd. Nadat de rechtbank Amsterdam in maart 2006 aan Mohammed B. een andersluidende positie toekende (zie hierover paragraaf 5.3), heeft de Minister van BZK zijn eerdere begrippenkader verduidelijkt met de volgende uiteenzetting:

“De informatie die de AIVD in de periode voorafgaand aan de moord op de heer Van Gogh had over de dreiging vanuit jihadistisch-terroristische netwerken, rechtvaardigde dat de dienst op dat moment de volle prioriteit gaf aan personen van wie een concrete terroristische dreiging uitging. Deze personen hadden reeds concrete stappen gezet in de richting van de gewelddadige jihad, onder meer door naar het buitenland te reizen om daar deel te nemen aan de gewelddadige jihad of om daar terroristische trainingen te volgen en door handelingen te verrichten die duiden op het eventueel voorbereiden van aanslagen. Dergelijke personen werden destijds door de AIVD aangemerkt als behorend tot ‘de harde kern’ van zo’n netwerk. In de onderzoeken van de AIVD naar jihadistisch-terroristische netwerken kwamen ook andere personen naar voren, bijvoorbeeld personen die binnen die netwerken een faciliterende of ideologische rol vervulden, maar ten aanzien van wie er geen concrete aanwijzingen waren dat zij direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. Dergelijke personen werden destijds door de AIVD aangeduid als personen ‘in de periferie’ van zo’n netwerk. Dit betekende overigens niet dat dergelijke personen niet een actieve en belangrijke rol binnen het netwerk hadden. Met betrekking tot de persoon Mohammed B. gold bijvoorbeeld dat hij vele contacten met leden van het Hofstadnetwerk onderhield en leden van het Hofstadnetwerk op zijn woonadres ontving.”³²

³⁰ Zie Kamerstukken 29 854.

³¹ Jaarverslag AIVD 2004, gepubliceerd op www.aivd.nl, p. 19.

³² *Kamerstukken II 2006/07, 29 854, nr. 18, p. 3*

Het onderscheidend criterium om een persoon in te delen bij de 'harde kern' dan wel de 'periferie van een netwerk' is blijkens deze passage de directe betrokkenheid van die persoon bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. In de gesprekken met AIVD-medewerkers werd door de Commissie eenzelfde denkwijze aangetroffen: Een persoon werd tot de harde kern gerekend indien er aanwijzingen bestonden dat de persoon bereid was tot het martelaarschap (o.a. een bezoek aan een trainingskamp, het maken van een martelaarstestament) of indien de persoon een (aan)sturende rol vervulde met betrekking tot de voorbereiding van eventuele aanslagen.

De Commissie is van oordeel dat de gekozen tweedeling – harde kern versus periferie van het netwerk – voor onduidelijkheid zorgt en geen recht doet aan de feitelijke situatie. Met het gekozen onderscheidend criterium – directe betrokkenheid bij de voorbereiding van eventuele aanslagen – ontstaat een leemte tussen de begrippen 'de harde kern' en 'de periferie van het netwerk'. In de groep kunnen immers leden zitten met een actieve en belangrijke rol ten aanzien van wie (nog) niet het ernstige vermoeden bestaat dat zij direct betrokken zijn bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. Volgens de omschrijving van de Minister van BZK c.q. de AIVD behoren deze personen niet tot de harde kern, maar tot de periferie van het netwerk. De Commissie is van oordeel dat niet gesteld kan worden dat leden met een actieve en belangrijke rol in een netwerk slechts tot de periferie van dat netwerk behoren.

5.2 Typering van de rol door de Commissie

De Commissie heeft vastgesteld dat de AIVD vóór 2 november 2004 niet over gegevens beschikte, waaruit een directe betrokkenheid van Mohammed B. bij de voorbereiding van eventuele aanslagen kan worden afgeleid. In de bewoordingen van de Minister van BZK c.q. de AIVD zou dit betekenen dat Mohammed B. niet tot de harde kern van de Hofstadgroep behoorde, maar tot de periferie van het netwerk.

De Commissie heeft in paragraaf 4.1 de bij de AIVD beschikbare informatie over Mohammed B. in kaart gebracht. Dit scheidt niet het beeld van een persoon die in de periferie van de Hofstadgroep verkeerde.

De Hofstadgroep had een wisselende samenstelling, maar meerdere personen maakten vast deel uit van de groep. Mohammed B. was een van de vaste leden. Tot het voorjaar van 2004 komt hij naar voren als een persoon die contacten heeft met personen uit de Hofstadgroep en die zijn huis beschikbaar stelt voor huiskamerbijeenkomsten en als tijdelijke woonruimte. Tot zover past dit beeld in de typering van de rol die de Minister van BZK c.q. de AIVD na de moord op Theo van Gogh heeft geschetst.

In het voorjaar van 2004 krijgt de AIVD de beschikking over informatie dat Mohammed B. "De ware Moslim" heeft vertaald en "To catch a wolf" heeft geschreven. Deze documenten worden zowel binnen als buiten de Hofstadgroep verspreid.

"De ware Moslim" is een vertaling van het Engelse "The true Moslim" van Dr. Diyaauddeen Al-Qudsee. In het document worden twee fundamentele voorwaarden voor het binnentreden van het islamitische geloof (Iemaan) uiteengezet. De eerste voorwaarde is het verwerpen van de ongelovigen (Taghoet). De volgende passage toont de radicale interpretatie in het document van deze voorwaarde:

“Het is verplicht voor een persoon om zich van de ongelovigen terug te trekken en hen te bestrijden, dood of levend. Zodat de woorden van Laa ilaha illa Allah voor een persoon van nut kunnen zijn en zodat hij een Moslim kan worden.

Zich terugtrekken van de ongelovigen betekent: hen haten, hen vijandschap tonen, hen verafschuwen, een afkeer van hen hebben en hen bestrijden. Als daarentegen een persoon van Laa ilaha illa Allah getuigt en trouw is aan de verplichtingen, zoals: bidden, vasten, zakaat, hajj en jihad en de mensen oproept tot het goede en het slechte verbiedt alsmede andere aspecten van de religie; maar hij voelt geen haat tegen de vijanden van de Islam, dan is hij ongelovig geworden; zelfs als hij maar van één van hen heeft gehouden en deze persoon een verwant van hem is.”³³

De tweede voorwaarde om het islamitische geloof binnen te treden – zoals behandeld in “De ware Moslim” – betreft het geloof in Allah. Dit betekent onder andere de aanvaarding dat het opstellen van wetten, het regeren en het oordelen uitsluitend zijn voorbehouden aan Allah. De koran en soenna tonen daarvoor de weg.

In zijn inleiding bij “De ware Moslim” schrijft Mohammed B. dat hij hoopt dat “dit werkje (insha Allah) voor veel mensen een reden zal zijn om terug te keren naar het fundament van de Islam.” Vooruitlopend op het commentaar van critici schrijft hij:

“Laat de leugen en haar aanhangers deze geschreven woorden maar omlijsten met begrippen zoals fundamentalistisch. Waarlijk, dat is precies wat wij zijn. Wij (moge Allah ons hierin leiden), die streven om terug te keren naar inderdaad het fundament van het hele bestaan: La ilaha illa Allah. Wij, die ervan beschuldigd worden dat we de jeugd en de anderen hersenspoelen; bij Allah, niets is minder waar: wij hebben inderdaad onszelf van de leugen gespoeld en sporen anderen om ook voor deze hersenspoeling te kiezen. Wij, die ervan beschuldigd worden dat we geweld (Jihaad) propageren; bij Allah, moge Allah ons eren om het bloed van de onrechtvaardigen te laten vloeien. Moge Allah onze lichamen uit elkaar scheuren en ons bloed over het zaad van het fundamentalisme (Tawheed) gieten.”³⁴

Het geschrift “To catch a wolf” is, anders dan “De ware Moslim”, door Mohammed B. zelf geschreven. Het document begint met een exposé over een jachttechniek van eskimo’s om wolven te doden. Door het insmeren van een mes met bevroren bloed wordt een wolf verleid om aan het mes te likken. De wolf merkt het niet als hij zijn eigen bloed begint op te likken na het snijden van zijn tong aan het mes. Uiteindelijk zal de wolf doodbloeden.

Mohammed B. trekt een parallel tussen deze jachttechniek en de wijze waarop mensen worden verleid door de westerse democratie. Het toegeven aan verleidingen leidt ertoe dat mensen verslaafd raken aan hun eigen wensen, waardoor democratische leiders macht over hen kunnen uitoefenen. Mohammed B. schrijft dat er mensen zijn opgestaan om de hele wereld te bevrijden van “de leugenachtige democratische slavernij”. Hij richt zich tot de toenmalige Minister van BZK met de volgende woorden:

“Mr. Remkes, we zijn inderdaad opgestaan om de mensen aan te sporen en uit te nodigen voor de Jihaad. Waarom? Omdat we het onrecht niet langer kunnen verdragen. Dat de moskeeën ook oproepen tot de Jihaad is een grove leugen! Waarom? Omdat deze moskeeën de Islam hebben verkocht en de waarheid achter hun ruggen hebben verborgen. U en de politieke verantwoordelijken kunnen de massa manipuleren en vertellen dat we terroristen zijn en dat we een gevaar zijn voor de

³³ “De ware Moslim”, Dr. Diyaaud-deen Al-Qudsee, vertaald door Abu Zubair (Mohammed B.) in 2004.

³⁴ Inleiding van Abu Zubair (Mohammed B.) bij “De ware Moslim”, zie vorige noot.

Democratische rechtsgang; vervolgens kunnen jullie allerlei wetten, die ons het zwijgen zouden moeten opleggen verzinnen om ons vervolgens op te pakken. Of jullie kunnen ieder Marokkaan die LA ILAHA ILLA ALLAH zegt in connectie brengen met Casablanca en het "vuile werk" overlaten aan de Noord Afrikaanse slang; zodat jullie je valse geweten kunnen sussen. Bij Allah, met dit beleid hebben jullie inderdaad jullie eigen leugens bevestigd. Als jullie iets duidelijk maken met jullie nieuwe beleid, dan is het wel dat er een gezag in het leven dient te komen dat los staat van de wensen en paranoia van mensen. Een rechtvaardig beleid dat onafhankelijk van tijd, plaats en menselijke gedachtes is en dat duurzame normen en waarden, die in het menszijn verankerd zijn, cultiveert."³⁵

Mohammed B. richt zich in de volgende passage uit "To catch a wolf" tot Geert Wilders, waarna hij de jeugd oproept tot de jihad:

"Het is inderdaad ons doel om de leugen en haar aanhangers te terroriseren met: LA ILAHA ILLA ALLAH. Het is inderdaad ons doel om het zwaard van LA ILAHA ILLA ALLAH tegen het leugenachtige kankergezwell te gebruiken. Het is inderdaad ons doel om met LA ILAHA ILLA ALLAH een revolutie op gang te zetten, die uw rotte democratische rechtsgang omverwerpt. En insha Allah zullen we jou en je kompanen, inclusief mevrouw Verdonk, op jullie knieën laten gaan voor de Heer der Werelden. En bij deze doe ik inderdaad nog een oproep om de jeugd voor de Jihaad te recruteren: WORDT WAKKER! KIJK OM JE HEEN! DE MOSLIMS WORDEN AFGESLACHT EN JIJ KAN HELEMAAL NIKS DOEN, OMDAT JIJZELF AAN HET DOODBLOEDEN BENT! Bevrijdt jezelf! Kom uit die koffiешop, kom uit die bar, kom uit die hoek. Geef gehoor aan de oproep van LA ILAHA ILLA ALLAH. Sluit je aan bij de karavaan der Martelaren. Rijst op uit jullie diepe slaap, rijst op en schudt het stof van de vernedering van je af. Rijst op en geef gehoor aan de roep van HAJJA AL JIHAAD. (...)
Er zal met genade van Allah inderdaad een generatie opstaan die de dood als schild rondt onze Ummah met haar eigen bloed en zielen zal optrekken."³⁶

Mohammed B. spreekt de verwachting uit dat het slechts een kwestie van tijd is alvorens de islam in Nederland leidend zal zijn.

In zijn slotwoord richt hij zich tot de toenmalige Minister van Justitie (Donner) en vraagt hij:

"Wat is uw volgende wetsvoorstel om ons terroristen een halt toe te roepen?"

In beide documenten wordt een radicale interpretatie van de islam tentoongespreid. De westerse samenleving wordt afgekeurd en moslims worden opgeroepen tot de jihad.³⁷ Mohammed B. schaart zichzelf - veelal door te spreken in de eerste persoon meervoud ("wij") - onder de personen die als terroristen worden beschouwd. Hij richt zich direct tot de toenmalige Minister van BZK Remkes als politiek verantwoordelijke voor de AIVD en tot de toenmalige Minister van Justitie Donner als maker van de wetgeving voor terroristische misdrijven.

Mohammed B. geeft in zijn inleiding bij "De ware Moslim" aan dat hij mensen tracht over te halen terug te keren naar het fundament van de islam, hetgeen volgens de vertaling van het

³⁵ "To catch a wolf", Abu Zubair (Mohammed B.), 2004.

³⁶ "To catch a wolf", Abu Zubair (Mohammed B.), 2004.

³⁷ Zie voor een soortgelijke uiteenzetting over documenten van Mohammed B.: Prof. Dr. Mr. R. Peters, "De ideologische en religieuze ontwikkeling van Mohammed B: Deskundigenrapport in de strafzaak tegen Mohammed B. in opdracht van het Openbaar Ministerie opgesteld voor de arrondissementsrechtbank Amsterdam.", mei 2005, www.sociosite.org/jihad/peters_rapport.pdf.

document onder meer het haten van ongelovigen inhoudt. Voorts komt Mohammed B. er openlijk voor uit dat hij de jeugd oproept voor de gewelddadige jihad (in: "To catch a wolf"). Deze laatste oproep wordt in algemene bewoordingen gedaan; de concrete invulling van de gewelddadige jihad wordt achterwege gelaten.

Ná de moord op Theo van Gogh heeft de AIVD in het jaarverslag 2004 over de invloed van dergelijke teksten het volgende geschreven:

"Het lokale karakter van de Hofstadgroep wordt onderstreept door de afwezigheid van concrete aanwijzingen voor een internationale aansturing. (...) Ook de rol van de Syrische geestelijk leider van de groep wijst niet op een externe aansturing. Hoewel de rol van deze Syriër van groot belang was voor de ideologische en religieuze ontwikkeling van de Hofstadgroep, was hij niet de enige motor achter de radicalisering van de jongeren. Het internet speelde bij dat proces eveneens een zeer belangrijke rol. Veel van de redeneringen die in de brieven van Mohammed B. zijn terug te vinden, circuleren al geruime tijd in nieuwsgroepen en chatrooms of zijn afkomstig van internationale websites waar verhandelingen te vinden zijn over de 'ware' islam. De Hofstadgroep werd via het internet overigens niet alleen ideologisch gevoed, maar legde op deze wijze ook contact met jongeren die openstonden voor de denkwereld van de groep."³⁸

De documenten "De ware Moslim" en "To catch a wolf" tonen geen directe betrokkenheid van Mohammed B. bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. De verspreide geschriften dragen wel bij aan de (gewelddadig) ideologische ontwikkeling van de Hofstadgroep en zijn omgeving en bovendien worden personen, in het bijzonder de jeugd, in "To catch a wolf" opgeroepen tot de gewelddadige jihad. De Commissie is dan ook van oordeel dat Mohammed B. door het vertalen van "De ware Moslim" en het schrijven van "To catch a wolf", en daaraan gekoppeld de verspreiding van die documenten, een actieve en belangrijke rol speelde in de Hofstadgroep.

Dat Mohammed B. een duidelijk zichtbare positie innam in de Hofstadgroep wordt bevestigd door de in het voorjaar van 2004 beschikbaar gekomen informatie dat Mohammed B. zeer belangrijk is in het wereldje van de militante moslims.

Daarnaast is tussen de documenten die Mohammed B. bij zijn aanhouding in september 2004 bij zich droeg een financieel overzicht aangetroffen met namen van personen uit de Hofstadgroep en hun maandelijkse inleg. Dit is een aanwijzing dat Mohammed B. een rol vervulde met betrekking tot het bijhouden van de financiële inleg van de groepsleden.

De belangrijke rol van Mohammed B. blijkt bovendien uit de kort voor 2 november 2004 beschikbaar gekomen informatie dat Mohammed B. het (islamitisch) huwelijk heeft gesloten tussen Nouredine el F. en Malika C.

De gewelddadige toonzetting in de geschriften die Mohammed B. heeft opgesteld, mede in combinatie met de beschikbare informatie uit de politieregisters dat Mohammed B. zich enkele jaren eerder gewelddadig heeft gedragen tegenover de politie en zijn houding tegenover de politie bij zijn aanhouding in september 2004, schetsen daarnaast het beeld van een persoon met een gewelddadige uitstraling.

De hierboven beschreven actieve en belangrijke rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep en zijn gewelddadige uitstraling zijn vóór de moord op Theo van Gogh niet door de AIVD

³⁸ Jaarverslag AIVD 2004, gepubliceerd op www.aivd.nl, p. 20.

onderkend, terwijl de AIVD wel beschikte over de informatie waaruit die typering blijkt. De Commissie is van oordeel dat de AIVD de rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep heeft ondergewaardeerd.

5.3 *Typering van de rol in de strafrechtelijke procedure*

Naast de strafrechtelijke procedure inzake de gebeurtenissen van 2 november 2004, is Mohammed B. tevens als verdachte betrokken in het strafproces tegen personen uit de Hofstadgroep (de zgn. Hofstadzaak of Arles-zaak), die deelname aan een criminele organisatie en deelname aan een terroristische organisatie ten laste gelegd waren. Mohammed B. is schuldig bevonden aan deze ten laste gelegde feiten.

De deelnemingsactiviteiten die de rechtbank Rotterdam bij Mohammed B. heeft vastgesteld betreffen³⁹:

1. het organiseren of faciliteren van een of meer bijeenkomsten waar wordt opgeruid of haat gezaaid;
2. het als spreker of gespreksleider vervullen van een actieve en bepalende rol op bijeenkomsten waar wordt opgeruid of haat gezaaid;
3. het mondeling verspreiden binnen of buiten de groep van de ideologie van de groep;
4. het verspreiden binnen of buiten de groep van opruiende/haat zaaiende en/of bedreigende geschriften/documenten en/of beeld- en/of geluidsmateriaal;
5. het ter verspreiding voorhanden hebben van opruiende/haat zaaiende en/of bedreigende geschriften/documenten en/of beeld- en/of geluidsmateriaal;
6. het ter verspreiding schrijven/opstellen/vertalen en/of bewerken van opruiende/haat zaaiende en/of bedreigende geschriften/documenten en/of beeld- en/of geluidsmateriaal;
7. het tonen van opruiende/haat zaaiende en/of bedreigende geschriften/documenten en/of beeld- en/of geluidsmateriaal.

Met betrekking tot de strafwaardigheid van Mohammed B. merkt de rechtbank op:

“Deze verdachte was de initiator en leider van de groep jongens die hij om zich heen verzamelde. Hij was degene die de anderen in zijn huis ontving. Hij was degene die als een leermeester optrad tijdens de bijeenkomsten. Hij was degene die geweldverheerlijkende traktaten vertaalde en verspreidde. Hij was degene die geweldverheerlijkende documenten schreef en verspreidde. Hij had een kennelijk niet te stuiten drang om zijn gewelddadige ideeën bij anderen ingang te doen vinden.”⁴⁰

Het Openbaar Ministerie noch Mohammed B. hebben tegen de uitspraak hoger beroep aangetekend, waardoor de veroordeling van Mohammed B. in de Hofstadzaak onherroepelijk is geworden.

In het hoger beroep van de Hofstadzaak tegen enkele medeverdachten van Mohammed B. spelen de geschriften die Mohammed B. heeft vertaald dan wel geschreven een belangrijke rol in de overwegingen van het gerechtshof 's-Gravenhage met betrekking tot de vraag of de

³⁹ Rechtbank Rotterdam (nevenvestigingsplaats 's-Gravenhage) 10 maart 2006, LJN-nummer AV5108, overweging 213 of *parquetnummer* 10/600069-05, p. 30.

⁴⁰ Rechtbank Rotterdam (nevenvestigingsplaats 's-Gravenhage) 10 maart 2006, LJN-nummer AV5108, overweging 221 of *parquetnummer* 10/600069-05, p. 31.

Hofstadgroep een gezamenlijke ideologie heeft gekend, hetgeen naar het oordeel van het gerechtshof niet het geval is geweest. Aan een typering van de rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep komt het gerechtshof niet uitdrukkelijk toe. Met betrekking tot de bijeenkomsten in de woning van Mohammed B. merkt het gerechtshof wel op dat wanneer Redouan al I. ("de Syriër") afwezig was, Mohammed B. meestal het voortouw nam, maar dat het ook voorkwam dat Mohammed B. helemaal niets zei en dat alleen de andere aanwezigen onderling met elkaar praatten. Het gerechtshof overweegt daarbij dat Mohammed B. zich in dat geval anders dan de Syriër niet als leraar gedroeg.⁴¹

In een strafrechtelijke procedure beschikken de gerechtelijke instanties over het algemeen over méér gegevens dan waarover de AIVD ten tijde van het inlichtingenproces kan beschikken. Het verschil tussen het inlichtingenwerk en (strafrechtelijke) opsporing en vervolging wordt door de Minister van BZK in zijn brief d.d. 18 december 2006 aan de Tweede Kamer duidelijk verwoord:

"Er is een wezenlijk verschil tussen toekomstgericht inlichtingenwerk en bewijsvoering achteraf in strafzaken. Het Openbaar Ministerie treedt op als er aanleiding is om te veronderstellen dat er sprake is van een strafbaar feit. Daarbij is de blik primair gericht op het verleden; vanuit de hypothese dat er sprake is van een strafbaar feit wordt er in een strafzaak zonnodig intensief en langdurig gezocht naar materiaal waarmee dat strafbaar feit kan worden bewezen en waarmee tevens kan worden bewezen wie het strafbare feit heeft gepleegd. Bij inlichtingenonderzoek is de blik gericht op de toekomst; inlichtingenwerk is erop gericht om op grond van onvolledige en gefragmenteerde informatie in te schatten of er sprake is van mogelijke toekomstige dreigingen voor de nationale veiligheid. De nadruk ligt daarbij op het ten behoeve van de competente instanties tijdig zichtbaar maken van nog ongekende dreigingen.

Het is daarom onjuist om conclusies uit langdurige en intensieve strafrechtelijke onderzoeken achteraf zonder meer te leggen naast eerder getrokken conclusies uit toekomstgericht inlichtingenwerk. Het is onvermijdelijk dat het beeld over de persoon van Mohammed B. na maandenlang intensief en op zijn persoon gericht justitieel onderzoek nadat een ernstig strafbaar feit is gepleegd en waarbij instrumenten van opsporingsonderzoek konden worden benut, completer is dan het beeld dat naar voren kwam uit het inlichtingenonderzoek aan de vooravond van 2 november 2004."⁴²

Door middel van het strafrechtelijk onderzoek is in de Hofstadzaak meer informatie beschikbaar gekomen dan waarover de AIVD vóór 2 november 2004 beschikte. Nieuw was bijvoorbeeld de informatie uit het huiszoekingsmateriaal, waaronder de inhoud van de computers van de verdachten. Ook de verklaringen van verdachten en getuigen waren pas beschikbaar in de strafrechtelijke procedure en nog niet in het inlichtingentraject.

De Commissie constateert dat de AIVD vóór 2 november 2004 niet over gegevens beschikte dat Mohammed B. de hierboven genoemde deelnemingsactiviteiten 2 en 3 uitvoerde. Ten aanzien van de andere deelnemingsactiviteiten (1, 4, 5, 6 en 7) stelt de Commissie vast dat de AIVD niet de beschikking had over alle documenten en al het beeld- en geluidsmateriaal, die na 2 november 2004 bij de doorzoeken van woningen zijn aangetroffen, en die de rechtbank bij haar beoordeling heeft betrokken.

⁴¹ Gerechtshof 's-Gravenhage, 23 januari 2008, LjN-nummer BC2576 (hoger beroep in de strafzaak tegen Jason W. als lid van de Hofstadgroep), indien geprint op p. 21 vlak voordat het gerechtshof toekomt aan de bewezenverklaring. Het Openbaar Ministerie heeft beroep in cassatie ingesteld.

⁴² Kamerstukken II 2006/07, 29 854, nr. 18, p. 2.

De Commissie kan uit de vóór 2 november 2004 bij de AIVD beschikbare informatie niet de conclusie trekken dat Mohammed B. de leider van de groep was dan wel door de groep als leider werd gezien.

De AIVD had informatie dat Mohammed B. geschriften schreef dan wel vertaalde, doch had geen informatie dat hij de groep, anders dan door verspreiding van de documenten, onderwijs verschaft in de ideologie. Vóór 2 november 2004 waren dan ook geen gegevens bij de AIVD beschikbaar dat Mohammed B. als leermeester optrad tijdens de huiskamerbijeenkomsten. Tevens had de AIVD vóór 2 november 2004 geen informatie beschikbaar waaruit blijkt dat Mohammed B. het voortouw nam tijdens de huiskamerbijeenkomsten.

Het is al met al verklaarbaar dat de gerechtelijke instanties door de nieuwe, dat wil zeggen na 2 november 2004 vergaarde, en andersluidende informatie tot andere overwegingen en inzichten zijn gekomen dan de AIVD vóór 2 november 2004.

Hoofdstuk 6: MATE VAN AANDACHT VOOR MOHAMMED B. EN GEMAAKTE AFWEGINGEN

6.1 *Mate van aandacht voor Mohammed B. en gemaakte afwegingen door de AIVD*

De brief van 10 november 2004 van de Minister van BZK aan de Tweede Kamer vermeldt het volgende over de mate van aandacht met betrekking tot Mohammed B.:

“De AIVD heeft de activiteiten van Mohammed B., zoals uit de tijdlijn blijkt ook met de inzet van bijzondere inlichtingenmiddelen, steeds gevolgd, zij het dat de aandacht die hij in het onderzoek kreeg minder was dan die van de sleutelfiguren in het Hofstadnetwerk.”⁴³

In soortgelijke bewoordingen wordt op 17 januari 2007 de mate van aandacht voor Mohammed B. beschreven in de schriftelijke beantwoording van Tweede Kamer-vragen:

“Personen van wie geen concrete dreiging uitging werden voor zover mogelijk wel in de gaten gehouden, maar op een andere manier en met een andere intensiteit.”⁴⁴

De Commissie stelt vast dat Mohammed B. betrekkelijk weinig aandacht heeft gekregen van de AIVD. Er is geen persoonsdossier over Mohammed B. aangelegd en de meeste gegevens over hem zijn niet beschikbaar gekomen door middel van gerichte gegevensverzameling over hem, maar als bijvangst in onderzoeken naar andere personen uit de Hofstadgroep. Enkele keren is Mohammed B. zelf het voorwerp van onderzoek geweest. Hij is in de politieke informatiesystemen nageslagen, hij is onderwerp van gesprek geweest in gesprekken met menselijke bronnen en de documenten die Mohammed B. bij zijn aanhouding in september 2004 bij zich droeg zijn gekopieerd.

De AIVD heeft aan het einde van de zomer in 2004 getracht de mobiele telefoon van Mohammed B. af te luisteren. De motivering voor de telefoontap op Mohammed B. laat zien dat de inzet van die bijzondere bevoegdheid niet tot doel had om gegevens over Mohammed B. te verzamelen, doch om informatie te verkrijgen over andere personen uit de Hofstadgroep. Tot het daadwerkelijk afluisteren van gesprekken is het niet gekomen, omdat Mohammed B. geen telefoon meer bleek te hebben.

De Commissie stelt vast dat de AIVD zich in het onderzoek naar de Hofstadgroep heeft geconcentreerd op personen ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestond dat zij direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen: personen die bereid waren tot het martelaarschap dan wel personen die een (aan)sturende rol vervulden met betrekking tot de voorbereiding van eventuele aanslagen. Andere personen kregen hooguit aandacht van de AIVD om via hen informatie over de direct betrokkenen te krijgen. Aangezien de AIVD over Mohammed B. geen aanwijzingen had dat hij direct betrokken was bij de voorbereiding van eventuele aanslagen, was de focus van het onderzoek naar de Hofstadgroep niet mede op hem gericht.

De Commissie constateert dat binnen de AIVD een verschil in perceptie bestaat of Mohammed B. meer aandacht had behoren te krijgen.

In de gesprekken van de Commissie op teamniveau bleek dat bij het team de behoefte bestond ook personen ten aanzien van wie geen aanwijzingen aanwezig waren dat zij direct

⁴³ Kamerstukken II 2004/05, 29 854, nr. 3, p. 6.

⁴⁴ Kamerstukken II 2006/07, 29 854, nr. 19, p. 7.

betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen, zoals Mohammed B., meer aandacht te geven, maar dat dit vanwege de beperkte onderzoekscapaciteit niet mogelijk was. Er was (slechts) capaciteit beschikbaar om enkele personen uit de Hofstadgroep nauwlettend in de gaten te houden. Dientengevolge moesten prioriteiten worden gesteld in het onderzoek. Het team heeft ervoor gekozen om het onderzoek te concentreren op personen ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestond dat zij direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen.

In gesprekken op het niveau van directeur en dienstleiding vernam de Commissie dat ook bij meer capaciteit Mohammed B. niet meer aandacht zou hebben gekregen, omdat het team uitsluitend onderzoek deed naar personen ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestond dat zij direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen.

6.2 *Oordeel van de Commissie over de mate van aandacht voor Mohammed B. en gemaakte afwegingen*

De Commissie is van oordeel dat de AIVD een te beperkte taakopvatting heeft indien – zoals door de directie en de dienstleiding – wordt gesteld dat het onderzoek op terrorismegebied uitsluitend het onderzoek omvat naar personen die direct betrokken zijn bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. Ook de (actieve) ondersteuners van de terroristen, die weet hebben van de intenties van de groep, kunnen een gevaar voor de nationale veiligheid vormen, doordat de doelen die deze ondersteuners nastreven – en mogelijk ook hun activiteiten – een gevaar vormen voor het voortbestaan van de democratische rechtsorde, dan wel voor de veiligheid of andere gewichtige belangen van de staat (zie de taakomschrijving van de AIVD in artikel 6 lid 2 aanhef en sub a WIV 2002). Ondersteuners hoeven weliswaar in concrete zin niet *direct* betrokken te zijn bij de voorbereiding van eventuele aanslagen, doch door hun ondersteuningswerkzaamheden dragen zij wel degelijk bij aan de mogelijkheden om een aanslag voor te bereiden en uit te voeren. Bovendien is het van belang om ook personen die dicht tegen de direct betrokkenen aanzitten te volgen, omdat dit potentiële nieuwkomers zijn in de groep personen die direct betrokken is bij de voorbereiding van eventuele aanslagen.

De Commissie kan de directie en dienstleiding dan ook niet volgen in de gedachte dat uitsluitend de direct betrokkenen tot de doelgroep van de AIVD zouden behoren.

De doelstelling van het Centrum voor Islamistisch Terrorisme (CIT) bij de AIVD is de bestrijding van de in Nederland aanwezige dreiging van islamistisch terroristen (het voorkomen van islamistisch terroristische aanslagen en het voorkomen van uitreizen van jihadgangers). De AIVD tracht hiertoe inzicht te krijgen in de dreiging van het islamistisch terrorisme en informeert derden zonedig over die dreiging om eventuele activiteiten van de islamistisch terroristen te verstoren.

Blijkens de teamopdrachten uit 2003 en 2004 van het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep is bij de oprichting van het CIT gekozen voor een netwerkgerichte benadering, waarbij de aandacht kan liggen bij (een beperkt aantal) individuele targets. De intensiteit van het onderzoek naar een individu hangt af van de veronderstelde dreiging of anderszins belang dat aan zo'n target wordt verbonden. Het onderzoek op het gebied van terrorisme richtte zich op het blootleggen van netwerken. De externe verstrekking van gegevens (bijvoorbeeld via ambtsberichten) werd van belang geacht om een onderkende dreiging van een netwerk aan te kunnen pakken. De beoogde werkwijze van het CIT was daarom zo ingericht dat het verzamelen van inlichtingen op gestructureerde wijze plaats diende te vinden en gericht diende te zijn op het opbouwen van een dossier tegen een target.

Ook de ideologieën van islamistisch terroristen waren door de AIVD als aandachtsgebied aangewezen bij het onderzoek door het CIT.

De AIVD heeft bij de bestrijding van islamistisch terrorisme gekozen voor een brede benadering. Dit houdt in dat "terrorisme niet moet worden bestreden als een geïsoleerd fenomeen maar in combinatie met aangrenzende factoren van radicalisering en rekrutering. Signalen moeten in een vroeg stadium worden onderkend om effectieve interventies te kunnen doen."⁴⁵ De teams van de AIVD die onderzoek doen naar radicaliseringstendensen nemen dan ook een belangrijke positie in bij de bestrijding van het islamistisch terrorisme. In 2003 heeft de AIVD geconstateerd dat de overgang tussen radicalisering, rekrutering en het uiteindelijk uitvoeren van terroristische aanslagen overlappende gebieden blijken te zijn en niet zonder meer uit elkaar kunnen worden gehouden. De onderzoeken naar terrorisme en radicalisering waren daardoor niet meer strikt te scheiden, waardoor een intensieve afstemming en samenwerking tussen de teams die onderzoek doen naar terrorisme enerzijds en radicalisering anderzijds noodzakelijk werd geacht om te voorkomen dat zaken dubbel werden gedaan of juist bleven liggen.

De Commissie stelt vast dat met betrekking tot het onderzoek naar de Hofstadgroep de praktijk niet in overeenstemming was met de beoogde werkwijze, zoals hierboven beschreven.

De aandacht was dusdanig sterk op enkele personen uit de Hofstadgroep gericht dat van een netwerkgerichte benadering nauwelijks sprake was. De personen ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestond dat zij direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen werden voor zover mogelijk onder controle gehouden door de inzet van bijzondere bevoegdheden. De gedachte was dat door de controle op deze personen de grootste kans bestond dat eventuele aanslagen tijdig zouden worden onderkend en zouden kunnen worden verstoord. De Commissie stelt vast dat de personen op wie de aandacht was gevestigd inderdaad signalen afgaven die het ernstige vermoeden van een directe betrokkenheid bij de voorbereiding van eventuele aanslagen rechtvaardigden.

De Commissie constateert dat na de aanhouding van enkele personen in oktober 2003 het netwerk als geheel niet meer periodiek is geanalyseerd. De informatie die bij de AIVD binnenkwam bevestigde het beeld dat de AIVD had van de personen op wie het team zich concentreerde. Over andere personen uit het netwerk, zoals Mohammed B., kwamen geen duidelijke signalen binnen van een directe betrokkenheid bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. De ingeslagen weg is niet periodiek geëvalueerd om te kijken of de aandacht mogelijk naar andere personen moest worden verlegd. De Commissie is van oordeel dat de AIVD door niet periodiek naar het netwerk als geheel te kijken het risico heeft gelopen dat ontwikkelingen binnen de groep niet tijdig zouden worden onderkend. De AIVD was immers bekend met de intentie van de groep, waardoor het voorstelbaar was dat ook andere personen binnen de groep zich zouden ontwikkelen tot personen die direct bij de voorbereiding (of zelfs uitvoering) van eventuele aanslagen betrokken waren.

De in het onderzoek verzamelde gegevens werden niet op systematische wijze vastgelegd. Er werd niet gewerkt met (persoons)dossiers, waarin de informatie over een persoon of het netwerk op overzichtelijke wijze was samengebracht en geordend. Het digitale informatiesysteem bood – zoals ook nog aan de orde komt in paragraaf 7.1 – nauwelijks ondersteuning bij het inzichtelijk krijgen van de bestaande kennis over individuele personen

⁴⁵ E.S.M. Akerboom, (voormalig) Directeur democratische rechtsorde, "Contraterrorisme in Nederland", in: Tijdschrift voor de politie, juni 2003 en gepubliceerd op www.aivd.nl.

uit de Hofstadgroep of over het netwerk als geheel. Het ontbreken van dossiers heeft tot gevolg dat informatie zeer moeilijk in onderlinge samenhang kan worden beoordeeld en maakt het verkrijgen van een totaalbeeld van een individu of het netwerk vrijwel onmogelijk. Het menselijke geheugen kan onmogelijk de enorme hoeveelheid aan informatie die bij de AIVD binnenkomt zonder hulpmiddelen ordenen en opslaan.

Ook van Mohammed B. was geen persoonsdossier aanwezig. Dit betekent dat de informatie die druppelsgewijs bij de AIVD is binnengekomen hoofdzakelijk opzichzelfstaand is beoordeeld en afgewogen. Een totaalbeeld van Mohammed B. is dan ook vóór 2 november 2004 niet verkregen. Pas na de moord op Theo van Gogh heeft de AIVD gegevens over Mohammed B. samengebracht in de feitenreconstructie die op 10 november 2004 aan de Tweede Kamer is verstrekt.⁴⁶

De Commissie is van oordeel dat de AIVD niet van iedere persoon die op enigerlei wijze in verband kon worden gebracht met de Hofstadgroep een dossier kon en behoefde aan te leggen. De Hofstadgroep betrof immers een fluïde groep mensen. Sommige personen vonden slechts korte tijd aansluiting bij de groep en speelden geen actieve en belangrijke rol in de groep. Nu Mohammed B. één van de vaste leden van de Hofstadgroep was en hij bovendien vanaf het voorjaar van 2004 in die groep een actieve en belangrijke rol speelde, is de Commissie van oordeel dat, los van de capaciteitsvraag, van een inlichtingen- en veiligheidsdienst verwacht mag worden dat zijn activiteiten en ontwikkeling werden gemonitord, in elk geval door een persoonsdossier over hem aan te leggen, zodat periodiek kon worden bekeken of meer aandacht voor hem noodzakelijk was en er dientengevolge mogelijk een herprioritering in het onderzoek naar de Hofstadgroep diende plaats te vinden. Een beperkte capaciteit mag en hoeft niet in de weg te staan aan een degelijke dossiervorming over personen ten aanzien van wie dat noodzakelijk is. Het gaat immers niet om extra informatie-inwinning, maar slechts om het op een geordende en overzichtelijke manier samenbrengen van informatie die toch al wordt verzameld en moet worden bewerkt. Wanneer de informatiehuishouding op orde is zal dit de efficiëntie en de effectiviteit van het inlichtingenwerk ten goede komen.

Het volgen van de (ontwikkende) ideologie van een groep is onmiskenbaar een taak van een inlichtingen- en veiligheidsdienst. De rapporten die de AIVD sinds het begin van deze eeuw uitbrengt laten zien dat de AIVD hier veel aandacht aan besteedt om de dreiging die van het islamistisch terrorisme uitgaat te kunnen inschatten.⁴⁷

De door Mohammed B. geschreven en vertaalde documenten bevatten een gewelddadige ideologie. Langs verschillende wegen zijn de documenten terechtgekomen bij zowel een team dat onderzoek deed naar radicalisering als het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep. De Commissie heeft geconstateerd dat in de periode vóór 2 november 2004 binnen de AIVD verschil van inzicht bestond over de vraag wie binnen de AIVD verantwoordelijk was om onderzoek te doen naar de (opsteller van de) documenten.

Bij een team dat onderzoek deed naar radicalisering viel "To catch a wolf" op tussen de andere radicale teksten die in die periode circuleerden. Bij dit team werd het document vanwege het dreigende taalgebruik gezien als een zorgwekkend document, waar onderzoek naar moest worden gedaan. Het team heeft getracht de identiteit van Abu Zubair te achterhalen, maar is daar niet in geslaagd. Vanwege de dreigende toonzetting in het

⁴⁶ Kamerstukken II 2004/05, 29 854, nr. 3.

⁴⁷ Zie bijvoorbeeld de rapporten "Terrorisme aan het begin van de 21^e eeuw. Dreigingsbeeld en positionering BVD" (april 2001), "Rekrutering in Nederland voor de jihad. Van Incident naar trend." (december 2002) en "Van dawa tot jihad. De diverse dreigingen van de radicale islam tegen de democratische rechtsorde." (december 2004), gepubliceerd op www.aivd.nl.

document vond het team dat het onderzoek naar (de opsteller van) het document binnen de taakstelling van het CIT viel en niet langer binnen haar eigen taakstelling om onderzoek te doen naar radicaliseringstendensen.

De Commissie constateert dat het geschrift "To catch a wolf" binnen het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep nauwelijks aandacht heeft gekregen. Dit team rekende het in die periode namelijk niet tot zijn taak om onderzoek te doen naar dergelijke radicale documenten, omdat dit onderdeel zou uitmaken van het radicaliseringsonderzoek.

Zoals eerder uiteengezet heeft de AIVD in 2003 opgemerkt dat radicalisering, rekrutering en het uiteindelijk uitvoeren van terroristische aanslagen elkaar overlappende gebieden zijn en dat zij in onderlinge samenhang moeten worden gezien. Afstemming en samenwerking tussen de teams op het gebied van radicalisering en terrorisme werd derhalve noodzakelijk geacht. De Commissie stelt vast dat de afstemming in onderling overleg op de werkvloer plaatsvond en niet werd vormgegeven door protocollen. In het geval van de documenten van Abu Zubair (op dat moment nog niet onderkend als Mohammed B.) heeft op de werkvloer overleg plaatsgevonden tussen de teams, maar dit heeft niet geleid tot het oppakken van het onderzoek naar de (opsteller van de) documenten door één van de teams.

Het onderzoek naar een persoon als Mohammed B. viel daardoor tussen de wal en het schip: vanwege de dreigende toon van "To catch a wolf" paste de schrijver van het document niet langer in het radicaliseringsonderzoek, maar omdat hij niet direct betrokken was bij de voorbereiding van eventuele aanslagen werd het onderzoek ook niet door het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep opgepakt. De door de AIVD geconstateerde overlap in de fenomenen radicalisering, rekrutering en het uitvoeren van aanslagen had op dat moment aldus nog niet geleid tot een goede aansluiting van het onderzoek naar radicaliseringstendensen op het onderzoek naar contra-terrorisme.

De Commissie is van oordeel dat het onderzoek naar de schrijver van "To catch a wolf" thuishoorde bij het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep. In paragraaf 4.1 heeft de Commissie reeds geconstateerd dat dit team vanaf het voorjaar van 2004 had moeten weten dat het document door Mohammed B. is geschreven. De Commissie vindt het voor de hand liggend dat het onderzoek naar één en dezelfde groep of persoon in beginsel door hetzelfde team wordt uitgevoerd.

De Commissie is van oordeel dat aandacht van de AIVD voor Mohammed B. gewenst was vanwege zijn actieve en belangrijke rol in de groep (bijdragen aan de (gewelddadig) ideologische ontwikkeling, oproepen tot de gewelddadige jihad en mogelijk het bijhouden van de financiële inleg van de groepsleden) en vanwege zijn gewelddadige uitstraling.

De Commissie stelt vast dat bij het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep de behoefte bestond om ook aandacht te geven aan personen die niet direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. De Commissie constateert dat het team (slechts) capaciteit had om enkele personen uit de Hofstadgroep nauwlettend in de gaten te houden, met name door de inzet van bijzondere bevoegdheden, waardoor prioriteiten moesten worden gesteld in het onderzoek. De Commissie is van oordeel dat het team met de beschikbare capaciteit in redelijkheid de afweging heeft kunnen maken om die personen nauwlettend in de gaten te houden ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestond dat zij direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen.

De Commissie stelt vast dat Mohammed B. binnen deze context niet tot die personen behoorde. Er kwamen over hem geen signalen binnen dat hij bereid was tot het martelaarschap of dat hij een aansturende rol vervulde met betrekking tot de voorbereiding van eventuele aanslagen. Het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep heeft naar het

oordeel van de Commissie dan ook, gedwongen door de beperkt beschikbare capaciteit, in redelijkheid kunnen besluiten dat Mohammed B. niet tot de personen behoorde die nauwlettend in de gaten werden gehouden door de AIVD (m.n. door de inzet van bijzondere bevoegdheden). Dit betekent echter niet dat Mohammed B. in het geheel geen aandacht behoefde te krijgen.

De Commissie is van oordeel dat de daadwerkelijk aan Mohammed B. gegeven aandacht vanaf het voorjaar van 2004 te gering was gelet op zijn actieve en belangrijke rol in de groep en zijn gewelddadige uitstraling. De over hem beschikbaar gekomen informatie had naar het oordeel van de Commissie, los van de capaciteitsvraag, periodiek geanalyseerd moeten worden, zodat zijn activiteiten en ontwikkeling in de groep konden worden gevolgd. Een dergelijke analyse kan alleen op een degelijke manier plaatsvinden indien alle over hem beschikbare informatie in samenhang met elkaar wordt bekeken (persoonsdossier) en zijn rol in het netwerk evenals de rollen van andere personen in het netwerk periodiek in kaart worden gebracht (netwerkanalyse). Zoals hierboven opgemerkt mag en hoeft een beperkte capaciteit daaraan niet in de weg te staan.

De Commissie merkt op dat als de AIVD een persoonsdossier van Mohammed B. had aangelegd, zoals de Commissie heeft gedaan door alle bij de AIVD vóór 2 november 2004 beschikbare gegevens in kaart te brengen, nog steeds niet het beeld ontstaat van een persoon ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestaat dat hij direct betrokken is bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. De beschikbare gegevens laten daarentegen wel een groeiend belang zien om Mohammed B. aandacht te geven.

De Commissie is daarnaast van oordeel dat de AIVD meer gebruik had kunnen maken van de menskracht en operationele mogelijkheden die de RID Amsterdam-Amstelland in die periode had te bieden om de activiteiten van Mohammed B. in de gaten te houden, bijvoorbeeld door de RID te verzoeken om hem periodiek na te slaan in de politieregisters of door de RID regelmatig informatie te laten inwinnen bij hun contactpersonen. In paragraaf 7.3 gaat de Commissie nader in op de samenwerking tussen de AIVD en de RID Amsterdam-Amstelland.

6.3 *De zogenoemde lijst van 150*

In de debatten in de Tweede Kamer naar aanleiding van de moord op Theo van Gogh is veelvuldig de vraag aan de orde gekomen waarom Mohammed B. niet op de zogenoemde lijst van 150 was geplaatst, terwijl hij in verband kon worden gebracht met de Hofstadgroep.

Na de aanslagen in Madrid op 11 maart 2004 werd duidelijk dat potentiële aanslagplegers steeds moeilijker te onderkennen waren. Ook personen die ogenschijnlijk niet betrokken waren bij terroristische activiteiten en opgingen in de maatschappij bleken zich te kunnen ontpoppen tot aanslagplegers. Die constatering maakte het voor de AIVD moeilijker om gericht onderzoek te doen naar bepaalde groepen of personen. De uitwisseling van informatie tussen overheidsdiensten werd van groter belang geacht om vroegtijdig signalen op te kunnen vangen die duiden op terroristische activiteiten van een persoon. In een brief van de Ministers van Justitie en BZK aan de Tweede Kamer van 31 maart 2004 werd de ambitie geuit om

“de groep of personen die zijn aangemerkt als risico – naar schatting van de AIVD gaat het om een fluctuerend aantal (rond de honderdvijftig personen) dat op enigerlei wijze in verband kan worden gebracht met terroristische activiteiten of ondersteuning daarvan – zolang dit risico aanwezig wordt geacht ‘in het oog’ te houden. Dit vergt een intensievere samenwerking tussen AIVD en politie en een diepgaande informatie-uitwisseling tussen

inlichtingen- en opsporingdiensten. Mogelijke wettelijke belemmeringen worden op zeer korte termijn blootgelegd. (...) Doel is om potentiële - nationale en internationale - daders van terroristische aanslagen op het spoor te komen en hen zo veel mogelijk te volgen, hun activiteiten waar mogelijk te verstoren en zodra het kan, tot aanhouding over te gaan.”⁴⁸

Deze toezegging in de Tweede Kamer heeft geleid tot de oprichting van de Analytische Cel. Dit betrof een samenwerkingsverband tussen het Openbaar Ministerie (OM), de politie en de AIVD. Door middel van ambtsberichten stelde de AIVD namen van personen die in verband konden worden gebracht met terrorisme beschikbaar aan de Analytische Cel. Personen die reeds in een eerder stadium door de AIVD onder de aandacht waren gebracht bij het OM of de politie, bijvoorbeeld voorafgaande aan de aanhoudingen van enkele personen uit de Hofstadgroep in oktober 2003, werden door het OM dan wel de politie ingebracht in de Analytische Cel. Met ingang van 1 juli 2004 is de samenwerking geïntensiveerd door de instelling van de Contra Terrorisme (CT-) infobox.⁴⁹ De invulling van het samenwerkingsverband is uitgekristalliseerd in een convenant dat op 11 maart 2005 door de deelnemende diensten is ondertekend. Op 2 november 2004 was de CT-infobox dus nog in een ontwikkelfase.

Vóór de moord op Theo van Gogh waren geen criteria geformuleerd op basis waarvan iemand toegevoegd kon (of moest) worden aan de Analytische Cel c.q. de CT-infobox. In de brief van 31 maart 2004 staat dat het gaat om personen die “op enigerlei wijze in verband konden worden gebracht met terroristische activiteiten of de ondersteuning daarvan.” In de brief van de Ministers van Justitie en BZK aan de Tweede Kamer van 10 september 2004 wordt daar een kleine toelichting op gegeven:

“Het gaat daarbij niet om personen die zijn te typeren als ‘hard core’ terroristen van wie een acuut gevaar uitgaat of ten aanzien van wie concrete vermoedens bestaan van betrokkenheid bij aan terrorisme gerelateerde strafbare feiten; het betreft personen die in eerdere of nog lopende onderzoeken van de AIVD en politie, op enig moment naar voren zijn gekomen als mogelijke schakels in terroristische netwerken.”⁵⁰

De Commissie heeft geconstateerd dat er direct na de aanslagen in Madrid een grote (politieke) druk op de AIVD lag om de “150” namen beschikbaar te stellen voor gebruik in de Analytische Cel / CT-infobox.⁵¹ Zonder duidelijke criteria is per individu bekeken of deze persoon door de AIVD in de Analytische Cel zou worden ingebracht. Over Mohammed B. is geen ambtsbericht uitgebracht. Niet is te achterhalen óf er een afweging heeft plaatsgevonden om Mohammed B. al dan niet op de zogenoemde lijst van 150 te plaatsen en wat de eventuele motivering was om daarvan af te zien.

De Commissie stelt vast dat Mohammed B. op basis van de vóór 2 november 2004 bij de AIVD beschikbare gegevens een goede kandidaat was geweest om in de Analytische Cel / CT-infobox te worden opgenomen. Over hem bestond nog niet het ernstige vermoeden dat hij direct betrokken was bij de voorbereiding van eventuele aanslagen - nog geen ‘hard core’

⁴⁸ *Kamerstukken II*, 2003/04, 27 925, nr. 123, p. 8.

⁴⁹ Zie voor meer informatie over de CT-infobox het op 21 februari 2007 vastgestelde toezichtsrapport van de Commissie inzake het onderzoek naar de CT-infobox (nr. 12), te raadplegen via www.ctivd.nl en *Kamerstukken II* 2006/07, 29 924, nr. 16 (aanbiedingsbrief van de Minister van BZK).

⁵⁰ *Kamerstukken II*, 2003/04, 29 754, nr. 1, p. 10.

⁵¹ Zie ook: Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “*De AIVD in verandering*”, november 2004, p. 132-133.

terrorist -, maar hij vervulde wel een actieve en belangrijke rol in een groep met terroristische intenties, waardoor het van belang was om zijn activiteiten en ontwikkeling te volgen.

Gelet op het feit dat de ketenpartners niet beschikten over de informatie met betrekking tot Mohammed B. waar de AIVD wel over beschikte, was de AIVD de aangewezen dienst om Mohammed B. op de lijst te plaatsen.

De Commissie merkt op dat het plaatsen van Mohammed B. op de zogenoemde 'lijst van 150' vóór 2 november 2004 in feite niet veel zou hebben opgeleverd. Het instrument was op dat moment nog onvoldoende ontwikkeld om de bestrijding van het terrorisme goed te (kunnen) ondersteunen.

Hoofdstuk 7: FACTOREN DIE VAN INVLOED ZIJN GEWEEST OP HET ONDERZOEK VAN DE AIVD NAAR DE HOFSTADGROEP

7.1 Informatiehuishouding

Het digitale informatiesysteem van de AIVD bood nauwelijks ondersteuning bij het inzichtelijk krijgen van de bestaande kennis over individuele personen uit het netwerk of over het netwerk als geheel. Het systeem was niet ingericht om dossiers te vormen. Het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep heeft niet op andere wijze voorzien in dossiervorming.

Het bestaande informatiesysteem is ontwikkeld om documenten digitaal te kunnen archiveren. De Commissie stelt vast dat het terugvinden van documenten in het systeem tijdrovend en niet altijd effectief is. Een enkele keer komt het voor dat een document niet in het systeem kan worden teruggevonden. Parate kennis van de materie en inzicht in en ervaring met het systeem zijn nodig om zoekslagen succesvol te laten zijn.

De Commissie stelt vast dat het informatiesysteem, door het ontbreken van de mogelijkheid tot dossiervorming en de gecompliceerde zoekfunctie, het operationele onderzoek naar de Hofstadgroep nauwelijks heeft ondersteund.

De Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD (Commissie Havermans) bracht in november 2004 haar rapport uit en constateerde daarin onder andere:

“dat de hoeveelheid informatie die de dienst moet verwerken in de afgelopen jaren sterk is toegenomen. De informatisering heeft geen gelijke tred gehouden met deze ontwikkelingen. Voor een inlichtingen- en veiligheidsdienst is een effectief, efficiënt en veilig informatiseringsysteem van cruciaal belang. Het gaat daarbij niet alleen om de informatiearchitectuur, maar ook om de informatiehuishouding op zich.”⁵²

De aanbeveling werd gedaan om de informatiehuishouding en informatiearchitectuur te verbeteren.

“De ingezette initiatieven moeten met kracht worden voortgezet. De toegankelijkheid van het informatiesysteem dient versterkt te worden. De Commissie beveelt aan bij voorrang een interne commissie te belasten met voorstellen voor verbetering van de informatiehuishouding.”⁵³

Het is voor een inlichtingen- en veiligheidsdienst van cruciaal belang om de informatiehuishouding op orde te hebben, zodat informatie niet alleen wordt verzameld, maar ook kan worden teruggevonden, in onderlinge samenhang kan worden bekeken en kan worden geanalyseerd. De Commissie constateert dat in de jaren 2003 en 2004 van een goede en gedegen informatiehuishouding – met betrekking tot het onderzoek naar de Hofstadgroep – geen sprake was.

De Commissie van Toezicht is ambtshalve bekend met de positieve ontwikkelingen die inmiddels binnen de AIVD op het gebied van de informatiehuishouding plaatsvinden.

⁵² Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “De AIVD in verandering”, november 2004, p. 61-63.

⁵³ Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “De AIVD in verandering”, november 2004, p. 213.

Dientengevolge acht de Commissie het niet noodzakelijk een aanbeveling te doen op dit gebied.

7.2 *Personele aangelegenheden*

Met betrekking tot de personele capaciteit heeft de Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD (Commissie Havermans) in haar rapport van november 2004 het volgende vermeld:

“De Commissie acht het met name opmerkelijk dat de hoeveelheid medewerkers dat is ingezet op de A-taak nog relatief laag is in vergelijking met de verwachtingen die op dit terrein bestaan.”⁵⁴

De Commissie Havermans merkt voorts op dat er een relatief grote en snelle aanwas van nieuw personeel is, waardoor de AIVD in relatief korte tijd nieuwe mensen moet inwerken en opleiden. “Dit trekt een zware wissel op de arbeidsproductiviteit van de dienst”, aldus de Commissie Havermans.⁵⁵ De Commissie Havermans constateert in haar rapport tevens dat de vorming en opleiding van het nieuwe personeel tijd en aandacht kost, waaraan op dat moment juist een gebrek was. De substantiële kwantitatieve groei waar de Commissie Havermans voor heeft gepleit is nadien in gang gezet.

De Commissie van Toezicht stelt vast dat de knelpunten waar de Commissie Havermans over heeft gerapporteerd duidelijk zichtbaar waren in het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep. De personele bezetting was zeer krap, het team had regelmatig te maken met personele wisselingen en er was sprake van een onevenwichtige verhouding tussen ervaren en onervaren medewerkers.

De Commissie constateert dat in de jaren 2003 en 2004 het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep was belast met nog twee andere zware dossiers. Dit betekent dat niet het gehele team met het onderzoek naar de Hofstadgroep bezig kon zijn, maar slechts een gedeelte van het team. Enkele medewerkers moesten hun aandacht over de verschillende dossiers verdelen.

Het gedeelte van het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep werd aangevuld met operateurs en audiobewerkers uit andere teams.

Door personen uit verschillende teams te betrekken bij één onderzoek wordt druk gelegd op de horizontale communicatie. De Commissie constateert dat er geen overlegvorm bestond waarbij alle personen die onderzoek verrichtten naar de Hofstadgroep betrokken waren. Bij de wekelijkse teamvergadering waren de toegevoegde operateurs en audiobewerkers immers niet aanwezig. Overleg en informatieuitwisseling over het onderzoek naar de Hofstadgroep vonden hoofdzakelijk in bilateraal verband plaats.

De Commissie vindt het opmerkelijk dat wekelijks een teamvergadering plaatsvond met medewerkers die zich bezighielden met verschillende dossiers en daarover informatie met elkaar deelden, terwijl geen overleggen plaatsvonden met alle medewerkers die zich bezighielden met hetzelfde dossier. Bij het ontbreken van een platform is het moeilijk om beschikbaar gekomen informatie en (nieuwe) inzichten bij elkaar te toetsen. Dit heeft tot gevolg dat er een grote druk staat op de betrokken bewerker(s) om ervoor te zorgen dat iedereen beschikt over dezelfde informatie en inzichten.

⁵⁴ Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “*De AIVD in verandering*”, november 2004, p. 69.

⁵⁵ Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “*De AIVD in verandering*”, november 2004, p. 70.

De Commissie constateert dat van de mogelijkheid om schriftelijk informatie met elkaar te delen via de wekelijkse Stand van Zaken (of anderszins) door het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep vaak geen gebruik werd gemaakt.

De Commissie stelt verder vast dat een minimale hoeveelheid audiobewerkers en bewerkers betrokken was bij het onderzoek naar de Hofstadgroep. Daar kwam bij dat audiobewerkers veelal ook werkzaamheden verrichtten voor andere onderzoeken al dan niet bij andere teams en dat bewerkers één week in de zes weken het frontoffice⁵⁶ dienden te bemannen. Door met enige regelmaat de aandacht te moeten verleggen naar andere werkzaamheden wordt de continuïteit in de eigen werkzaamheden verstoord. De werkdruk was zo hoog dat de verloren tijd op het eigen dossier niet of nauwelijks kon worden ingehaald.

De krappe bezetting van audiobewerkers had tot gevolg dat niet alle taps konden worden uitgeluisterd en uitgewerkt. Er werd op basis van bepaalde criteria een selectie gemaakt om taps al dan niet uit te luisteren en/of uit te werken.

De krappe bezetting van bewerkers had tot gevolg dat de verzamelde informatie slechts in beperkte mate kon worden bewerkt.

De Commissie constateert dat gedurende meerdere maanden in het eerste halfjaar van 2004 één vaste bewerkster was belast met het onderzoek naar de Hofstadgroep. Deze bewerkster was net in dienst getreden bij de AIVD. Enkele medewerkers die binnen het team een overkoepelende rol vervulden, hadden op hoofdlijnen zicht op het onderzoek naar de Hofstadgroep en konden de bewerkster uit dien hoofde begeleiden bij operationele keuzes. Er waren echter onvoldoende (capacitaire) mogelijkheden om de nieuwe bewerkster voldoende in te werken en te begeleiden. Snel na indiensttreding bij de AIVD moest de onervaren bewerkster dientengevolge zelfstandig inschattingen maken over de waarde en het belang van de verzamelde gegevens.

Een bewerkster speelt een centrale en coördinerende rol in een onderzoek. Hij bewerkt niet alleen de binnengekomen informatie, maar bekijkt ook welke informatie nog ontbreekt, zoekt naar mogelijkheden om de informatie alsnog te verkrijgen en stuurt de operationele medewerkers (o.a. audiobewerkers en operateurs) van de AIVD aan door hen aan te geven naar welke informatie moet worden gezocht.

De Commissie vindt het onbegrijpelijk dat de belangrijke coördinerende rol van een bewerkster in een onderzoek naar personen ten aanzien van wie bij de AIVD het ernstige vermoeden bestond dat zij bereid waren tot het plegen van een aanslag, enkele maanden voor een aanzienlijk deel en veelal zonder voldoende begeleiding werd ingevuld door één onervaren bewerkster.

De Commissie stelt vast dat er regelmatig personele wisselingen plaatsvonden. Deze veranderingen kwamen veelal voort uit gangbare functiewisselingen. Onder normale omstandigheden dragen personele wisselingen al niet bij aan de continuïteit van een onderzoek. Bij het ontbreken van dossiervorming en een goedwerkend informatiesysteem (zie paragraaf 7.1) kan de reeds opgebouwde kennis bovendien onmogelijk volledig en gestructureerd worden overgedragen, waardoor kennis en inzichten verloren gaan. Voor personen die nieuw bij het onderzoek betrokken worden is het moeilijk een overzicht te krijgen van de reeds verrichte werkzaamheden en de stand van zaken van het onderzoek.

De Commissie constateert dat de audiobewerkster die in september 2004 is aangehouden wegens het onrechtmatig naar buiten brengen van staatsgeheime informatie bijna een jaar als

⁵⁶ Het frontoffice is een loket waar personen van buiten de AIVD terecht kunnen met vragen, mededelingen en informatieverzoeken.

vaste audiobewerker was betrokken bij het onderzoek naar de Hofstadgroep. Na de moord op Theo van Gogh is in het huis van Mohammed B. een document van de AIVD aangetroffen. Dit document was in het bezit van Achmed H., een persoon uit de Hofstadgroep die in die periode in de woning aan de Marianne Philipsstraat 27 te Amsterdam verbleef.

De audiobewerker is op 1 maart 2007 in hoger beroep door het gerechtshof 's-Gravenhage veroordeeld tot een gevangenisstraf van vier jaar wegens het in een relatief kort tijdsbestek prijsgeven van staatsgeheime informatie aan personen die tot kennisneming van die informatie niet gerechtigd waren.⁵⁷

De Commissie constateert dat niet kan worden vastgesteld of het gedrag van de audiobewerker van invloed is geweest op het onderzoek van de AIVD naar de Hofstadgroep, inclusief Mohammed B. Dit kan echter ook niet worden uitgesloten.⁵⁸

Door het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep is bij voortdurende verzoekt om extra capaciteit. Ook door de (voormalig) directeur(en) van de directie Democratische rechtsorde is meermalen bij de dienstleiding aangekaart dat meer capaciteit beschikbaar gesteld diende te worden voor het onderzoek op het gebied van terrorisme.

Na de aanslagen in de Verenigde Staten in september 2001 heeft binnen de AIVD een herprioritering plaatsgevonden, waardoor meer fte's konden worden ingezet voor de onderzoeken op het gebied van radicalisering en terrorisme. Deze interne herprioritering had tot gevolg dat bij onderzoeken op andere aandachtsgebieden van de AIVD een tekort ontstond. In de periode na de herprioritering is getracht dit tekort weer aan te vullen. Extra capaciteit die beschikbaar kwam werd derhalve verdeeld over de gehele dienst.

Na de aanslagen in Madrid in maart 2004 heeft wederom een interne herprioritering ten gunste van de onderzoeken binnen de pijler contra-terrorisme plaatsgevonden. Vóór 2 november 2004 heeft dat geleid tot een geringe uitbreiding van het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep.

De Commissie constateert dat de beperkt beschikbare capaciteit in combinatie met de beperkte ervaring waarover nieuwe medewerkers beschikten invloed heeft gehad op de intensiteit van het onderzoek en de hoeveelheid personen die nauwlettend in de gaten konden worden gehouden.

De Commissie stelt vast dat binnen de AIVD de terrorismegerelateerde onderzoeken een hoge prioriteit hebben gekregen na de aanslagen in de Verenigde Staten in september 2001 en na de aanslagen in Madrid in maart 2004. De Commissie vindt het opmerkelijk dat deze interne prioritering niet heeft geleid tot een meer adequate personele bezetting ten behoeve van de onderzoeken door het Centrum voor Islamistisch Terrorisme (CIT) van de AIVD, waaronder het onderzoek naar de Hofstadgroep.

7.3 *Samenwerking met de RID Amsterdam-Amstelland*

Na de moord op Theo van Gogh stond ook de samenwerking tussen de AIVD en de Regionale Inlichtingendienst (RID) van het politiekorps Amsterdam-Amstelland ter discussie.

De Commissie van Toezicht heeft recent een onderzoek verricht naar de samenwerking tussen de AIVD en de Regionale Inlichtingendiensten resp. de Koninklijke Marechaussee,

⁵⁷ Gerechtshof 's-Gravenhage 1 maart 2007, LJN-nummer AZ9644.

⁵⁸ Zie ook *Aanhangsel II* 2005/06, 25 januari 2006, p. 1639.

waarbij alle facetten van de samenwerking zijn belicht. Voor een overzicht van de conclusies en aanbevelingen verwijst de Commissie naar het daarover uitgebrachte toezichtsrapport.⁵⁹

In het kader van onderhavig onderzoek heeft de Commissie zich geconcentreerd op de samenwerking met de RID van het politiekorps Amsterdam-Amstelland, voor zover die samenwerking betrekking heeft op het onderzoek naar de Hofstadgroep vóór 2 november 2004.

Op grond van artikel 60 leden 1 en 2 WIV 2002 verrichten daarvoor door de korpschef aangewezen ambtenaren van een politiekorps werkzaamheden ten behoeve van de AIVD. Deze ambtenaren zijn per politiekorps samengebracht in een Regionale Inlichtingendienst. Naast de werkzaamheden voor de AIVD voert de RID ook inlichtingentaken uit op het gebied van de openbare orde ten behoeve van de burgemeester. De werkzaamheden van de RID ten behoeve van de AIVD worden uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van de Minister van BZK en overeenkomstig de aanwijzingen van het Hoofd van de AIVD (artikel 60 lid 3 WIV 2002). De RID heeft niet de bevoegdheid om zonder sturing van de AIVD werkzaamheden op grond van artikel 60 WIV 2002 uit te voeren.

Op grond van artikel 62 WIV 2002 zijn ambtenaren van de politie verplicht de korpschef in te lichten indien zij bij de uitvoering van hun politietaak de beschikking krijgen over gegevens die voor de AIVD van belang kunnen zijn. Blijkens de memorie van toelichting op de WIV 2002 gaat het niet alleen om de verplichting om op eigen initiatief relevante informatie te verstrekken, maar gaat het eveneens om de verplichting om mededeling te doen over gegevens uit politieregisters indien de AIVD hierom heeft verzocht in het kader van zijn taakuitvoering.⁶⁰ De verplichting om informatie te verstrekken is uiteraard ook van toepassing op ambtenaren van de politie die bij de RID werkzaam zijn. De medewerkers van de RID hebben toegang tot de politie-informatie en winnen daarnaast zelf politie-informatie in op grond van de openbare orde-taak.

De RID is het verlengstuk van de AIVD in de samenleving. Door gebruik te maken van de 'ogen en oren' van de RID kan de AIVD het zicht op de situatie en gebeurtenissen in de regio vergroten. De RID heeft een signaalfunctie om opmerkelijke zaken in de regio onder de aandacht te brengen bij de AIVD. Daarnaast kan de RID ook specifiek worden ingezet voor onderzoeken van de AIVD, bijvoorbeeld door onderzoek te doen naar operationele mogelijkheden in de regio, administratieve naslagen te doen naar personen die woonachtig zijn in de regio of door de contactpersonen in de regio te bevragen.

De Commissie constateert dat de RID Amsterdam-Amstelland op hoofdlijnen door de AIVD is geïnformeerd over het onderzoek naar de Hofstadgroep. Vlak na de aanhoudingen van enkele personen uit de Hofstadgroep in oktober 2003 is de informatieverstrekking gedetailleerder en overzichtelijker van aard geweest, voor het laatst op 4 november 2003. Nadien is informatie gefragmenteerd aan de RID verstrekt.

De RID Amsterdam-Amstelland heeft na 4 november 2003 enkele keren aan de AIVD verzocht een overzicht te geven van het onderzoek naar de Hofstadgroep. Vóór 2 november 2004 heeft dit niet geleid tot de verstrekking van een compleet overzicht aan de RID. De Commissie merkt op dat het ontbreken van een goed eigen overzicht bij de AIVD – N.B. geen persoonsdossiers en periodieke netwerkanalyses – niet meewerkt bij het gestructureerd kunnen verstrekken van informatie aan de RID. De Commissie constateert dat bij de RID

⁵⁹ Toezichtsrapport nr. 16, inzake "het onderzoek naar de samenwerking tussen de AIVD en de Regionale Inlichtingendiensten resp. de Koninklijke marechaussee", gepubliceerd op www.ctivd.nl.

⁶⁰ Kamerstukken II 1997/98, 25 877, nr. 3 p. 75.

Amsterdam-Amstelland een te hoge verwachting bestond – en nog steeds bestaat – van de informatiepositie van de AIVD met betrekking tot de Hofstadgroep vóór 2 november 2004.

De RID Amsterdam-Amstelland is slechts beperkt door de AIVD ingeschakeld ten behoeve van het onderzoek naar de Hofstadgroep. De RID werd bijvoorbeeld incidenteel verzocht om administratieve naslagen te doen in de politieregisters over personen die bij de Hofstadgroep betrokken waren. Ook voerden de AIVD en de RID gezamenlijk gesprekken met enkele menselijke bronnen.

De Commissie is van oordeel dat de AIVD ten behoeve van het onderzoek naar de Hofstadgroep niet optimaal gebruik heeft gemaakt van de menskracht en operationele mogelijkheden die de RID Amsterdam-Amstelland in die periode had te bieden. De betrokkenheid van de RID was incidenteel van aard en meestal gericht op een specifiek verzoek. De RID is niet ingeschakeld om bepaalde personen, plaatsen of activiteiten bij voortdurend te monitoren, bijvoorbeeld door periodiek administratieve naslagen te doen naar personen of door met enige regelmaat informatie in te winnen bij contactpersonen van de RID⁶¹. Deze inzet van de RID was met name van toegevoegde waarde geweest, omdat de AIVD vanwege de beperkte capaciteit slechts een beperkt aantal personen nauwlettend in de gaten kon houden. De AIVD had bijvoorbeeld aan de RID Amsterdam-Amstelland kunnen verzoeken om Mohammed B. periodiek na te slaan in de politieregisters. In dat geval was de mutatie in het politieregister van 3 mei 2004 over het bedreigen van een medewerker van de Sociale Dienst (zie paragraaf 4.1), wel beschikbaar gekomen bij de AIVD.

Door de RID Amsterdam-Amstelland na oktober 2003 geen compleet overzicht meer te verstrekken van het onderzoek naar de Hofstadgroep en de RID niet structureel bij het onderzoek te betrekken, was de RID na verloop van tijd niet meer volledig op de hoogte van de zaken (personen, plaatsen, activiteiten et cetera) waar de AIVD na de aanhoudingen in oktober 2003 in het bijzonder in was geïnteresseerd. Bij het ontbreken van een context wordt de RID belemmerd in het uitvoeren van de oog- en oorfunctie in de regio en is de RID in wezen niet bevoegd, anders dan na een incidenteel verzoek van de AIVD, op grond van artikel 60 WIV 2002 onderzoek te doen naar de Hofstadgroep. Dat artikel 62 WIV 2002 ook aan de RID de verplichting oplegt om de AIVD in kennis te stellen van relevante informatie, mag naar het oordeel van de Commissie niet zo ruim worden opgevat dat de RID zonder sturing van de AIVD onderzoek doet in de politieregisters naar allerlei zaken die ooit bij de RID onder de aandacht zijn gebracht (bijvoorbeeld door een verzoek om naslag naar een persoon of als gespreksonderwerp bij een gezamenlijke operatie).

Het ontbreken van een compleet overzicht maakt het bovendien lastig om een volwaardige gesprekspartner te zijn bij gesprekken met gezamenlijke menselijke bronnen. De Commissie stelt vast dat bij één gezamenlijke operatie de gespreksverslagen die de AIVD-operateur maakte slechts bij uitzondering aan de betrokken RID-operateur werden verstrekt. Dit bevordert de mogelijkheden voor de RID om actief deel te nemen in de operatie niet en draagt niet bij aan een goede samenwerking. Standaard worden gespreksverslagen van gezamenlijke operaties met de RID gedeeld. De Commissie heeft geen enkele reden kunnen vaststellen waarom daar in deze operatie van moest worden afgeweken.

In hoofdstuk 4 van het rapport is de samenwerking tussen de AIVD en de RID Amsterdam-Amstelland reeds enkele keren aan de orde gekomen.

⁶¹ Bij contactpersonen kan bijvoorbeeld gedacht worden aan buurtregisseurs of andere collega's van de politie.

De RID heeft, zoals in paragraaf 4.1 vermeld, het aanbod gedaan om de documenten die in september 2004 bij de aanhouding van Mohammed B. zijn aangetroffen, nader te bestuderen. De AIVD heeft dit aanbod afgeslagen. De Commissie heeft niet kunnen vaststellen dat de AIVD de documenten zelf grondig heeft geanalyseerd. De Commissie vindt het een gemiste kans dat de AIVD het aanbod van de RID heeft afgeslagen, zeker gelet op de krappe capaciteit bij de AIVD, waardoor de AIVD zelf weinig aandacht aan Mohammed B. kon besteden. De AIVD had in dit geval meer gebruik kunnen maken van de RID Amsterdam-Amstelland.

In paragraaf 4.2 heeft de Commissie reeds meegedeeld dat zij het een gemiste kans vindt dat de signalen in oktober 2004 dat de Hofstadgroep “met iets bezig was” niet zijn gedeeld met de relevante Regionale Inlichtingendiensten van de politiekorpsen. De AIVD had, zonder dat dit de AIVD capaciteit had gekost, onder andere de RID Amsterdam-Amstelland kunnen verzoeken om extra alert te zijn op opvallende zaken in Amsterdam, waar enkele personen uit de Hofstadgroep, onder wie Mohammed B., woonachtig waren en de groep regelmatig bijeenkwam.

Tot slot is in paragraaf 4.1 opgenomen dat na de aanhouding van Mohammed B. in het openbaar vervoer in september 2004 een latere melding van een buurtregisseur aan de RID Amsterdam-Amstelland dat bij hem alle alarmbellen zijn gaan rinkelen vanwege de geconstateerde verandering in het gedrag van Mohammed B. niet meer door de RID aan de AIVD is doorgegeven. De RID was van mening dat de alarmerende feiten reeds naar voren waren gekomen in de eerdere melding over de aanhouding. De Commissie stelt vast dat de melding van de buurtregisseur extra inkleuring geeft aan de eerder verstrekte melding van de RID. De Commissie is van oordeel dat het beter was geweest indien de RID de melding van de buurtregisseur aan de AIVD had doorgegeven om het beeld bij de AIVD over Mohammed B. te completeren.

De Commissie constateert dat de samenwerking tussen de AIVD en de RID Amsterdam-Amstelland ten behoeve van het onderzoek naar de Hofstadgroep in 2004 kenmerkend is voor de samenwerking tussen de AIVD en verschillende RID-en in die tijd, zoals door de Commissie in het eerder genoemde toezichtsrappport over die samenwerking is beschreven. Er was sprake van onvoldoende operationele sturing, de informatieverstrekking was gebrekkig en de samenwerking was in hoge mate afhankelijk van persoonlijke relaties op de werkvloer.

De afgelopen jaren is van beide zijden veel gedaan om de samenwerking tussen de AIVD en de RID-en te verbeteren. Voor de actuele stand van zaken verwijst de Commissie naar het voornoemde toezichtsrappport, waarin de Commissie enkele aanbevelingen doet om de samenwerking nog verder te verbeteren.⁶²

7.4 *Internetonderzoek*

De Commissie stelt vast dat vóór 2 november 2004 ten behoeve van het onderzoek naar de Hofstadgroep weinig onderzoek op internet werd gedaan. De AIVD had nauwelijks zicht op de activiteiten van personen uit de Hofstadgroep op internet.

⁶² Toezichtsrappport nr. 16, inzake “het onderzoek naar de samenwerking tussen de AIVD en de Regionale Inlichtingendiensten resp. de Koninklijke marechaussee”, gepubliceerd op www.ctivd.nl.

Het internetonderzoek had binnen de AIVD in die periode nog geen duidelijke plaats ingenomen in het operationele proces en de technische mogelijkheden om het internetonderzoek vorm te geven waren nog niet optimaal. Voor zover internetinformatie beschikbaar kwam werd het moeilijk gevonden om de informatie uit deze open bron te waarderen. Het besef dat internet waardevolle informatie voor de AIVD bevatte was groeiende. In november 2004 schrijft de Commissie Havermans daarover:

“Internet is een belangrijk medium geworden binnen de door de AIVD onderzochte gemeenschappen. Jongeren uiten hun gevoelens via diverse webfora; rekruteurs opereren via Internet en grote hoeveelheden informatie kunnen via het Internet razendsnel, internationaal verspreid worden. De hoeveelheid informatie is te groot om allemaal te volgen en te verwerken binnen de AIVD. De AIVD oriënteert zich als gevolg van deze ontwikkelingen onder andere op de (juridische) mogelijkheden om de identiteit achter virtuele personen te achterhalen.”⁶³

Ook bij de personen die onderzoek deden naar de Hofstadgroep was sprake van een groeiend besef van de noodzaak om onderzoek te doen op internet. De krappe personele capaciteit begrenste echter de mogelijkheden om de inzet van inlichtingenmiddelen uit te breiden: een onderzoeksmethode zou gestaakt moeten worden alvorens een nieuwe methode kon worden toegepast. Het stopzetten van de klassieke inlichtingenmethoden werd onwenselijk geacht, met als gevolg dat er weinig onderzoekscapaciteit resteerde voor internetonderzoek. Aan het einde van de zomer van 2004 zijn enkele initiatieven ontplooid om meer zicht te krijgen op de internetactiviteiten.

De Commissie is van oordeel dat van een inlichtingen- en veiligheidsdienst mag worden verwacht dat ontwikkelingen van nieuwe communicatiemiddelen op de voet worden gevolgd en dat daar (snel) op wordt ingespeeld. Het gebruik van internet is vanaf eind jaren negentig van de vorige eeuw sterk in opkomst gekomen. Het gebruik van deze informatiebron ten behoeve van het operationele inlichtingenproces lijkt te zijn achtergebleven bij de snelle opkomst van dit communicatiemiddel. De Commissie stelt niettemin vast dat er binnen de AIVD een groeiend besef was dat internetonderzoek noodzakelijk was. Langzaam aan kwamen projecten van de grond om het internetonderzoek een plek te geven binnen de AIVD. Vóór 2 november 2004 had dat binnen het onderzoek naar de Hofstadgroep nog niet geleid tot een (goede) informatiepositie op het internet.

⁶³ Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD, “*De AIVD in verandering*”, november 2004, p. 139.

Hoofdstuk 8: BEANTWOORDING VAN DE ONDERZOEKSVRAGEN EN OVERIGE BEVINDINGEN

8.1 Beantwoording van de onderzoeksvragen

Beantwoording van onderzoeksvraag A

Over welke gegevens met betrekking tot Mohammed B. beschikte de AIVD vóór 2 november 2004?

De Commissie stelt vast dat de AIVD vóór 2 november 2004 geen persoonsdossier van Mohammed B. heeft gemaakt, waarin alle over hem bij de AIVD beschikbare gegevens op een geordende en overzichtelijke manier zijn samengebracht. Dit betekent dat de informatie die druppelsgewijs over Mohammed B. bij de AIVD is binnengekomen hoofdzakelijk op zichzelfstaand is beoordeeld en afgewogen. Een totaalbeeld van Mohammed B. heeft de AIVD vóór 2 november 2004 niet verkregen.

De Commissie heeft in hoofdstuk 4 de bij de AIVD vóór 2 november 2004 beschikbare informatie in kaart gebracht.

Het overzicht laat enerzijds zien dat de AIVD over meer informatie met betrekking tot Mohammed B. beschikte dan de dienst vóór 2 november 2004 heeft onderkend, in het bijzonder dat Mohammed B. de vertaler en schrijver was van respectievelijk "De ware Moslim" en "To catch a wolf", welke documenten binnen en buiten de Hofstadgroep werden verspreid.

Anderzijds toont het overzicht dat de AIVD vóór 2 november 2004 over minder gegevens met betrekking tot Mohammed B. beschikte dan buiten de AIVD, inclusief de RID Amsterdam-Amstelland, wordt verondersteld.

De Commissie heeft geen gegevens aangetroffen, waaruit kan worden afgeleid dat de AIVD vóór 2 november 2004 concrete kennis (zoals doelwit, plaats of datum) had van een ophanden zijnde aanslag op Theo van Gogh door Mohammed B.

Beantwoording van onderzoeksvraag B

Heeft de AIVD de rol die Mohammed B. in de Hofstadgroep speelde juist getypeerd?

Na de gebeurtenissen op 2 november 2004 is door de Minister van BZK c.q. de AIVD een tweedeling aangebracht in de personen die bij de Hofstadgroep betrokken waren. Personen ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestond dat zij direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen – ofwel doordat er aanwijzingen waren dat zij bereid waren tot het martelaarschap dan wel vanwege hun sturende rol met betrekking tot de voorbereiding daarvan – werden tot de harde kern gerekend. Personen over wie dat vermoeden niet bestond werden getypeerd als personen die in de periferie van het netwerk verkeerden. Mohammed B. werd tot de periferie van het netwerk gerekend.

De Commissie is van oordeel dat de gekozen tweedeling voor onduidelijkheid zorgt en geen recht doet aan de feitelijke situatie. Met het gekozen onderscheidend criterium – directe betrokkenheid bij de voorbereiding van eventuele aanslagen – ontstaat immers een leemte tussen de begrippen 'harde kern' en 'periferie van het netwerk'. Van personen die een actieve en belangrijke rol spelen in de groep, maar ten aanzien van wie (nog) niet het ernstige vermoeden bestaat dat deze personen betrokken zijn bij de voorbereiding van eventuele aanslagen, kan naar het oordeel van de Commissie niet worden gezegd dat zij in de periferie van het netwerk verkeren.

De Commissie stelt vast dat de AIVD vóór 2 november 2004 niet over gegevens beschikte, waaruit de directe betrokkenheid van Mohammed B. bij de voorbereiding van eventuele aanslagen kan worden afgeleid. Over hem kwamen geen signalen binnen dat hij bereid was tot het martelaarschap dan wel dat hij een sturende rol vervulde met betrekking tot de voorbereiding van een aanslag.

Op basis van de vóór 2 november 2004 bij de AIVD beschikbare informatie komt Mohammed B. vanaf het voorjaar van 2004 wel naar voren als een actieve en belangrijke speler in de Hofstadgroep vanwege het feit dat hij geschriften heeft vertaald ("De ware Moslim") en geschreven ("To catch a wolf") en deze geschriften binnen en buiten de Hofstadgroep zijn verspreid. Door de verspreiding van deze documenten draagt Mohammed B. bij aan de (gewelddadig) ideologische ontwikkeling van de Hofstadgroep en zijn omgeving. Bovendien roept hij via het geschrift "To catch a wolf" personen, in het bijzonder de jeugd, op tot de gewelddadige jihad.

De actieve en belangrijke rol van Mohammed B. blijkt voorts uit de in het voorjaar van 2004 beschikbaar gekomen informatie dat Mohammed B. zeer belangrijk is in het wereldje van de militante moslims en de vóór 2 november 2004 bij de AIVD beschikbare informatie dat Mohammed B. het (islamitisch) huwelijk heeft gesloten van een persoon uit de Hofstadgroep. Bovendien beschikte de AIVD vóór 2 november 2004 over een aanwijzing dat Mohammed B. een rol vervulde met betrekking tot het bijhouden van de financiële inleg van de groepsleden.

De gewelddadige toonzetting in de door Mohammed B. opgestelde documenten, mede in combinatie met de vóór 2 november 2004 bij de AIVD beschikbare informatie uit de politieregisters dat Mohammed B. zich enkele jaren eerder gewelddadig heeft gedragen tegenover de politie en zijn houding tegenover de politie bij zijn aanhouding in september 2004, schetsen daarnaast het beeld van een persoon met een gewelddadige uitstraling.

De actieve en belangrijke rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep en zijn gewelddadige uitstraling zijn vóór de gebeurtenissen op 2 november 2004 niet door de AIVD onderkend, terwijl de AIVD wel beschikte over informatie waaruit die typering blijkt. De Commissie is van oordeel dat de AIVD de rol van Mohammed B. in de Hofstadgroep heeft ondergewaardeerd.

De Commissie stelt vast dat de AIVD vóór 2 november 2004 niet over gegevens beschikte die Mohammed B. typeren als een leider en leermeester, zoals de rechtbank Rotterdam in de Hofstadzaak overwoog, dan wel als een persoon die het voortouw nam tijdens de huiskamerbijeenkomsten, zoals in het hoger beroep tegen medeverdachten van Mohammed B. is overwogen door het gerechtshof 's-Gravenhage. De Commissie constateert dat de gerechtelijke instanties in de strafrechtelijke procedure tegen de Hofstadgroep over meer informatie beschikten dan de AIVD vóór 2 november 2004 in het inlichtingentraject ter beschikking had. Het is al met al verklaarbaar dat de gerechtelijke instanties door de nieuwe, dat wil zeggen na 2 november 2004 vergaarde, en andersluidende informatie tot andere overwegingen en inzichten zijn gekomen dan de AIVD vóór 2 november 2004.

Beantwoording van onderzoeksvraag C

Had de AIVD in redelijkheid tot andere afwegingen met betrekking tot de mate van aandacht voor Mohammed B. moeten komen?

De Commissie is van oordeel dat aandacht van de AIVD voor Mohammed B. gewenst was vanwege zijn actieve en belangrijke rol in de groep en vanwege zijn gewelddadige uitstraling.

De Commissie stelt vast dat het team dat onderzoek deed naar de Hofstadgroep (slechts) capaciteit beschikbaar had om enkele personen uit de Hofstadgroep nauwlettend in de gaten te houden (met name door de inzet van bijzondere bevoegdheden). Hierdoor moesten prioriteiten worden gesteld in het onderzoek. De Commissie is van oordeel dat de AIVD in redelijkheid de afweging heeft kunnen maken om die personen nauwlettend in de gaten te houden ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestond dat zij direct betrokken waren bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. Mohammed B. behoorde binnen deze context niet tot die personen.

De AIVD heeft naar het oordeel van de Commissie dan ook, gedwongen door de beperkt beschikbare capaciteit, in redelijkheid kunnen besluiten dat Mohammed B. niet tot de personen behoorde die nauwlettend in de gaten werden gehouden (m.n. door de inzet van bijzondere bevoegdheden) door de AIVD.

Dit betekent echter niet dat Mohammed B. in het geheel geen aandacht behoefde te krijgen. De Commissie is van oordeel dat de daadwerkelijk aan Mohammed B. gegeven aandacht vanaf het voorjaar van 2004 te gering was gelet op zijn actieve en belangrijke rol in de Hofstadgroep en zijn gewelddadige uitstraling.

De over Mohammed B. beschikbaar gekomen informatie had naar het oordeel van de Commissie periodiek geanalyseerd moeten worden, zodat zijn activiteiten en ontwikkeling in de groep konden worden gevolgd. Een dergelijke analyse kan alleen op een degelijke manier plaatsvinden indien alle over hem beschikbare informatie in samenhang met elkaar wordt bekeken (persoonsdossier) en zijn rol in het netwerk evenals de rollen van andere personen in het netwerk periodiek in kaart worden gebracht (netwerkanalyse).

Door zijn activiteiten en ontwikkeling periodiek te analyseren kon worden bijgehouden of meer aandacht voor hem noodzakelijk was en er dientengevolge mogelijk een herprioritering in het onderzoek naar de Hofstadgroep diende plaats te vinden.

Een beperkte capaciteit mag en hoeft niet in de weg te staan aan een degelijke dossiervorming over personen ten aanzien van wie dat noodzakelijk is. Het gaat immers niet om extra informatie-inwinning, maar slechts om het op een geordende en overzichtelijke manier samenbrengen van informatie die toch al wordt verzameld en moet worden bewerkt. Wanneer de informatiehuishouding op orde is zal dit de efficiëntie en de effectiviteit van het inlichtingenwerk ten goede komen.

De Commissie merkt op dat als de AIVD een persoonsdossier van Mohammed B. had aangelegd, zoals de Commissie heeft gedaan door alle bij de AIVD vóór 2 november 2004 beschikbare gegevens in kaart te brengen, nog steeds niet het beeld ontstaat van een persoon ten aanzien van wie het ernstige vermoeden bestaat dat hij direct betrokken is bij de voorbereiding van eventuele aanslagen. De beschikbare gegevens laten daarentegen wel een groeiend belang zien om Mohammed B. aandacht te geven.

De Commissie is daarnaast van oordeel dat de AIVD meer gebruik had kunnen maken van de menskracht en operationele mogelijkheden die de RID Amsterdam-Amstelland in die periode had te bieden. De inzet van de RID was met name van toegevoegde waarde geweest, omdat de AIVD vanwege de beperkte capaciteit slechts een beperkt aantal personen

nauwlettend in de gaten kon houden. De AIVD had de RID Amsterdam-Amstelland kunnen inschakelen om enkele personen uit de Hofstadgroep, onder wie Mohammed B., te monitoren. De AIVD had bijvoorbeeld aan de RID Amsterdam-Amstelland kunnen vragen om Mohammed B. periodiek na te slaan in de politieregisters of om periodiek te informeren naar Mohammed B. bij de contactpersonen van de RID. Door de RID Amsterdam-Amstelland in te schakelen, had de mutatie in het politieregister d.d. 3 mei 2004 dat Mohammed B. een medewerker van de Sociale Dienst heeft bedreigd, beschikbaar kunnen komen bij de AIVD. De Commissie is voorts van oordeel dat het onbegrijpelijk is dat de AIVD het aanbod van de RID Amsterdam-Amstelland heeft afgeslagen om onderzoek te doen naar de documenten die Mohammed B. bij zijn aanhouding in september 2004 bij zich droeg, terwijl de AIVD zelf onvoldoende capaciteit had om de documenten grondig te bestuderen.

Voorts was Mohammed B. op basis van de vóór 2 november 2004 bij de AIVD beschikbare gegevens een goede kandidaat geweest om in de Analytische Cel / CT-infobox te worden opgenomen. De Commissie merkt daarbij wel op dat dit instrument vóór 2 november 2004 nog in ontwikkeling was en de plaatsing van Mohammed B. in de Analytische Cel/CT-infobox in de praktijk derhalve weinig verschil zou hebben gemaakt.

8.2 Overige bevindingen

Bevindingen met betrekking tot (be)dreigingen

De Commissie heeft geen gegevens aangetroffen, waaruit kan worden afgeleid dat de AIVD concrete kennis (zoals doelwit, plaats of datum) had van een ophanden zijnde aanslag op Theo van Gogh (of anderszins) door Mohammed B. dan wel door (een ander persoon uit) de Hofstadgroep.

De Commissie heeft vastgesteld dat de AIVD vanaf oktober 2004 over aanwijzingen beschikte dat de Hofstadgroep “met iets bezig was”. De signalen zorgden ervoor dat de AIVD eind oktober 2004 de intentie had om het onderzoek naar de Hofstadgroep enigszins te intensiveren. De AIVD is vóór 2 november 2004 niet toegekomen aan de daadwerkelijke effectuering van de inzet van (nieuwe) bijzondere bevoegdheden.

De Commissie constateert dat de signalen die binnenkwamen er niet toe hebben geleid dat de AIVD de relevante Regionale Inlichtingendiensten van de politiekorpsen daarover heeft geïnformeerd, zodat de RID-en extra alert konden zijn op ontwikkelingen in hun regio. De Commissie vindt dat een gemiste kans om gebruik te maken van de oog- en oorfunctie van de RID-en in de regio's. De AIVD had, zonder dat dit de AIVD capaciteit had gekost, onder andere de RID Amsterdam-Amstelland kunnen verzoeken om extra alert te zijn op opvallende zaken in Amsterdam, waar enkele personen uit de Hofstadgroep, onder wie Mohammed B., woonachtig waren en de groep regelmatig bijeenkwam.

De Commissie vindt dat de AIVD redelijkerwijs heeft kunnen besluiten om in het najaar van 2004 te wachten met het verstrekken van een ambtsbericht aan de Landelijk Officier van Justitie voor terrorismebestrijding tot de dienst zou beschikken over meer concrete aanwijzingen over een ophanden zijnde aanslag, ter bescherming van de informatiepositie van de AIVD en omdat de maatregelen die (kunnen) worden getroffen naar aanleiding van het uitbrengen van een ambtsbericht vergaande gevolgen kunnen hebben voor de betrokkenen.

De AIVD beschikte vóór 2 november 2004 over gegevens dat personen uit de Hofstadgroep van oordeel waren dat bepaalde publiek bekende personen de dood verdienden. De Commissie heeft geen gegevens bij de AIVD aangetroffen, waaruit blijkt dat Theo van Gogh tot die personen behoorde.

De AIVD was in 2004 bekend met bedreigingen tegen Theo van Gogh, maar beschikte vóór 2 november 2004 niet over gegevens waaruit een verband blijkt tussen de bedreigingen tegen Theo van Gogh en personen uit de Hofstadgroep, onder wie Mohammed B.

Bevindingen met betrekking tot factoren die van invloed zijn geweest op het onderzoek van de AIVD naar de Hofstadgroep

In hoofdstuk 7 heeft de Commissie enkele knelpunten geconstateerd in het onderzoek van de AIVD naar de Hofstadgroep c.q. Mohammed B.

De Commissie constateert dat de informatiehuishouding niet op orde was, dat er een beperkte personele bezetting was en een onevenwichtige verhouding tussen ervaren en onervaren medewerkers, dat de samenwerking tussen de AIVD en de RID Amsterdam-Amstelland niet optimaal was en dat het internetonderzoek nog geen duidelijke plaats had ingenomen bij de AIVD.

De Commissie merkt op dat deze knelpunten moeten worden gezien tegen de achtergrond van de periode waarin het onderzoek naar de Hofstadgroep plaatsvond. Zoals in hoofdstuk 3 uiteengezet werd de AIVD na de aanslagen in de Verenigde Staten in september 2001 geconfronteerd met een toegenomen dreiging. Deze (terroristische) dreiging richtte zich meer op het westen en bleek meer en meer van binnenuit te komen. Naast de toegenomen dreiging die van het islamistisch terrorisme uitging, nam de werklast voor de AIVD ook toe door de daarmee gepaard gaande verdere internationalisering van het inlichtingenwerk, de toegenomen externe oriëntatie van de AIVD sinds het begin van deze eeuw, de vermeerdering van de informatieverstrekking aan ketenpartners als het Openbaar Ministerie en de Immigratie- en Naturalisatiedienst en de taakuitbreiding voor de AIVD. De substantiële personele uitbreiding naar aanleiding van het rapport van de Commissie Bestuurlijke Evaluatie AIVD (Commissie Havermans) uit november 2004 had echter nog niet plaatsgevonden.

Inmiddels zijn ruim drie jaren verstreken waarin, met name naar aanleiding van het rapport van de Commissie Havermans, het personeelsbestand van de AIVD is gegroeid en verschillende projecten in gang zijn gezet om de AIVD verder te ontwikkelen. Op het gebied van de informatiehuishouding, de samenwerking met de Regionale Inlichtingendiensten en het internetonderzoek zijn inmiddels positieve resultaten geboekt.

De Commissie onthoudt zich derhalve van het doen van aanbevelingen met betrekking tot een onderzoek van de AIVD dat zich heeft afgespeeld in 2003 en 2004, omdat deze aanbevelingen grotendeels achterhaald zouden zijn.

Aldus vastgesteld in de vergadering van de Commissie d.d. 13 februari 2008.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Aan de voorzitter van de Commissie van Toezicht
betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten,
Mevrouw mr. I.P. Michiels van Kessenich - Hoogendam
Anna van Saksenlaan 50 III
2593 HT Den Haag

Onderwerp

Verzoek om onderzoek naar het afwegingsproces
binnen de AIVD met betrekking tot aandacht voor
Mohammed B.

Donderdag 18 januari jongstleden heb ik met de Tweede Kamer overleg gevoerd
over mijn brief van 18 december 2006 inzake de evaluatie van het
overheidsoptreden rondom de moord op de heer Van Gogh (Tweede Kamer, 2006
– 2007, 29 854, nr. 18).

In die brief werd met de kennis en inzichten die zijn opgedaan in de strafprocessen
tegen Mohammed B. vanwege de moord op de heer Van Gogh en tegen de leden
van de Hofstadgroep teruggeblikt op het overheidsoptreden rondom de moord op
de heer Van Gogh op 2 november 2004. De nadruk lag daarbij op de inschattingen
die de AIVD voorafgaand aan 2 november 2004 maakte met betrekking tot de rol
en positie van Mohammed B. In het Hofstadnetwerk en de afwegingsprocessen die
voorafgaand aan 2 november 2004 binnen de AIVD zijn gemaakt met betrekking
tot de mate van aandacht voor Mohammed B.

In mijn eerdere brief van 10 november 2004 (Tweede Kamer, 2004 – 2005, 29 854,
nr. 3) werd geconcludeerd dat achteraf niet in redelijkheid kan worden gesteld dat
de betrokken overheidsdiensten destijds – onder de toenmalige omstandigheden,
met de kennis en inzichten van toen en gezien hun taakstellingen – met betrekking
tot Mohammed B. tot een andere afweging hadden moeten komen. In de brief van
18 december 2006 concluderen de minister van Justitie en ik gelijkluidend, dat de
strafprocessen geen aanleiding geven tot een andere conclusie.

In de brief van 18 december 2006 en in het Algemeen Overleg op 18 januari 2007
lag de nadruk op het optreden van de AIVD. Een centrale kwestie die in het debat
naar voren kwam, betrof de vraag over welke gegevens met betrekking tot de
persoon Mohammed B. de AIVD beschikte; welke weging daarop heeft
plaatsgevonden; en of de AIVD met de kennis van toen de juiste afwegingen heeft
gemaakt om te kunnen oordelen dat Mohammed B. niet tot de harde kern van het
Hofstadnetwerk behoorde en dat van hem geen concrete gewelddadige
terroristische dreiging uitging. Uit de strafprocessen lijken op deze punten achteraf
immers andere beelden naar voren te komen, zo werd gesteld.

Datum
12 februari 2007

Ons kenmerk
2769385/01

Onderdeel

Inlichtingen

T (070) 920 44 00
F (070) 320 07 33

Uw kenmerk

Blad
1 van 2

Aantal bijlagen

Postadres
Postbus 20010
2500 EA Den Haag

Datum
12 februari 2007

ONS kenmerk
2769385/01

Blad
2 van 2

Meerdere fracties in de Tweede Kamer hebben aangegeven dat, omdat zij niet kunnen kennismaken van gegevens die niet aan de openbaarheid prijs kunnen worden gegeven, zij behoefte hebben aan het oordeel van een onafhankelijke derde. Daarom werd de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten genoemd. Ik heb daarop aangegeven dat ik u zou benaderen met de vraag of u bereid bent om een dergelijk onderzoek uit te voeren.

Op grond van de vragen die in het Algemeen Overleg van 18 januari jongstleden van de kant van de Tweede Kamer zijn gesteld, vraag ik u om een onderzoek uit te voeren ter verificatie en validatie van de door mij richting de Tweede Kamer (Inclusief de commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten) gepresenteerde afwegingsprocessen met betrekking tot de mate van aandacht van de AIVD voor Mohammed B. en zijn gedragingen, én van de door mij daaraan verbonden conclusie dat niet in redelijkheid kan worden gesteld dat de AIVD met betrekking tot Mohammed B. tot andere afwegingen had moeten komen.

Ik ben van oordeel dat het bovenbedoelde onderzoek binnen de reguliere taakopdracht van de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten en in het kader van de Wiv 2002 zou kunnen worden uitgevoerd. Voor zover de reguliere bevoegdheden van uw commissie onvoldoende zijn, heeft uw commissie voor deze opdracht toegang tot alle relevante informatie binnen de AIVD en kan zij rekenen op de medewerking van betrokkenen.

Ik zie uw reactie met belangstelling tegemoet.

DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES,

J.W. Remkes

